Hälvini Yyhelü:

„Suurõmba' liina' omma' ku närvilidsõ' kusikuklaisi pesä', koh kõik juuskva' kõik aig kohegi poolõ."

lk 3

Mustimetsa Indrek:

„Arvatas, õt seto lauluimmi om tosinajago, a säntsit om õks olnu' mitmit kõrdu inäbä, kiä' omma' ummi laula ja jutta rahvaluulõkogojilõ jaganu."

lk 4

Raudoja Ahto:

„Pallõ suurõbast tüüst ja kohustusõst võtsõ Seto Instituut 2020. aastaga lõpuh hindäle seto keele strateegia vällätüütämisõ."

lk 10

Setomaa

Hind 1 euro

Jaanuar 2021, nr 1 (374) | Välläandmist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm | Vahel Setomaa valla leht

Hüvvä uinumist, esä Jevgeni!

Viil minevaasta detsembrinumbrih peimi hüä esä Jevgeni 90. aasta juubelit. Sootska Tormi Piret tulõt miilde ilosit hetki esä Jevgeniga ja Karro Silvia kirot pikembä luu ummist kõnõluisist pühämehega, ku tä oll üts filmi „Päiv nõsõs idakaarõst" tegijist.

Ku lugõsi krõpõkülmäl talvõhummogul, õt esä Jevgeni uinusi 15. jaanuaril, õigõusu vahtsõ aastaga algusõh, tull mullõ miilde, õt suurõ' hinge' mõistva' ellä' ja mõistva' valli' ka minegi ao. Meenutusõs, õt Vigala Sass, kinkõl imä puult seto juurõ', uinu paasapääväl. Hummogunõ kurb uudis tõi miilde ka Marilyn Kerro ennustusõ, õt 2021. aastal lahkus kiäki suur miiss, kiä om jumalalõ lähkoh. Setodõ jaost om esä Jevgeni kimmähe inõminõ, kiä om lähkoh nii näile ku Jumalalõ. Siiämaani mäledä Varvara kerikuh jutlust Jumalaimä uinumisõ puhul ja tä nigu iksõ eis' sisemädselt üteh, ku kõnõli Maaŕa luku. Nii oll lihtsa pisar viirdümä kõigil kerigulisil, tuu aga avit üteh hinge kergembäs saamisõl.

Karro Silvia imelidsõst luust esä Jevgeniga jutuajamisist jäi piä puul edespiditses avalda' ja tundus, õt õkva nüüd om õigõ tuud tetä'.

KAUKSI ÜLLE

Esä Jevgeni. *Hõrna Aare kogo pilt*

Kas setokõisih om nii pallõ joudu, õt mi jovva vasta pitä' ja tulõvikku minnä' tugõva rahvana, hoitõh umma kiilt, kultuuri ja kombit – tuud miiki' olli 18 aastaga iist uurmah. Esä Jevgeni and õnstusõ mi tüütegemisõlõ ja tuu avit meid siihpuul ja säälpuul kontrolljuunt. Ma olli õga kõrd Petsereh Ḱaumisõ aigu kindla, õt miika' om kaitsõingli – mi sai viisa', mia' lubasi' meil Ḱavvu' õgal puul kontrolljoonõ veereh, kohe muido aokiränikkõ lubata-ai, aamõtnigu' olli' mi vasta lahkõ' ja mõistva', inemisõ' tei' meele vallalõ uma kodoussõ' ja süäme'. A miiki' süäme' olli' vallalõ. Eesti Televisiooni ekraanilõ joudsõ saatõsari „Veere pääl". Lisas viil kats dokfilmi: „Vahtsõ ilma veere pääl" ja „Uus päev luuakse idakaares".

Üteh intervjuuh tuuaolitsõ Seto ülebsootska Riitsaarõ Evariga' ma küüsse, õt määne om esä Jevgeni tähtsüs seto rahva jaos. Mille tä kõigilõ meelüs.

Evar kinniť: Õks väiga' tähtsä. Tä om hulga aastit olnu' kloostriga' köödet, tiinnü' Varvara kerkoh, väiga' hulga teenstüisi läbi veenü' ja setokõisi ristnü', śood ello kõvastõ edendänü' ja hoitnu'. Tä om väiga' nalálinõ ineminõ ja koloriitnõ kujo. Timä om ka' minnu ristnü' ja mullõ om tuu väiga' tähtsä. Tuu om ka' säänestmuudu, õt mõnõl tulõ parebahe vällä, ku tä õnstas. Tuu olõ-õi niisamata. Kuvvamuudu mõnõ' inemisõ' nägevä', ka om ristimärk otsa iih ... täks sis om ... õgas śoo olõ-õi niisama lihtsa. Ma arva, õt esä Jevgeni om pühä miis. Nii kuis vanastõ olli' pühäku'. Tä mäleht pallõ. Tä and usku ja sis nii kuis rahvas kasus, elo nakas edenemmä.

Mi käve katõl Truba külä vanal naasel Olgal ja Annel mitmõl kõrral küläh. Nä käve' jalaga' bussi pääle 2,5 km, õt sõita' Petserehe ja minnä' Varvara kerkohe ja maaŕapääväle. Säänestmuudu nä käve' niikavva, ku jala' kanni'. Olga laul kerigukoorih uma korgõ helüga' nii ilosahe, õt mul nakas süä värisemmä.

Olga, sa õks jovvat tulla'?

Jah, ma istu bussipääle ja sõida Petserehe. Ma olli 16-aastaganõ, ku naksi kerkoh laulma ḱauma. Parhilla' olõ jo 86. Esä Jevgeni kõnõlõs nii ilosahe usust ja hindä noorusõ iäst, hüä jutt. Tege mõntkõrd meele kingtüisi. Ma loe ka' palvit üteh, eesti keeleh loe. Tä oppas uskmist.

Anne ütles mano: Tä om väiga' kipõ, võrgas ja virk. Uskmist om vaia, õt ku ar' koolõt, sis sääl ilmah om ka' parep ellä'.

Anne nakas pia 97 saama.

Olga ja Anne olõkih oll midägi' ütesagamaist esä Jevgeniga' – käe' kõikaig tei' tüüd ja vaim oll ergas, nali ja laul kerge' tulõma. Mõlõba' naasekõsõ' omma' parhilla' jo Jeesusõ man.

Tuul edimätse kokkosaamisõ õdagul mi sai lua olla' kaameraga' Varvara kerkoh ja võtta' üles teenstüist. Kerik oll inemisi tääs. Kündlevalgusõ läügeh paistu silmist, pidolik teenstüs tõi hinge rahu. Esä Jevgeni helü helisi üle kerigu, kõvastõ ja selgelt juhat tä teenstüst. Manits, julgust, opas, kuts alandlikkusõlõ ja sisend joudu. Nii ku kunigas uma rahvalõ, kedä tä juht ja tiin.

Tä pidi teenstüst katõh keeleh, vinne ja eesti keeleh. Kuur laul ka' katõh keeleh. Kerkoh oll peris hulga setokõisi, pühi aost tuldas õks kodo. Väiga pühälik ja õnstõt olõminõ, pidolik hüämeele tunnõh. Mi olli õnstõt.

Petseremaal om esä Jevgeni ainumas papp, kiä kõnõlõs eesti keeleh. Ka' Petsere kloostri kõgõ tähtsäbäl pühäl, maaŕapääväl, om Petsereh eesti vai seto kiilt inäbä kuulta'.

Esä Jevgeni: Maaŕapääväl tulõ seto rahvast hulga, ma õks saa näidega' kokko, ma tunnõ kõiki. Da, daa. Kõik terehtäse' minnu. Vaehtõpääl näe-es seto rahvast rõivih, a no' jo om umah rõivah näid hulga nätä'. Setokõsõ' omma' õks usurahvas olnu', kloostri jäi ello, õt oll Eestimaal sis. Vinnemaal lahuti kõik kloostri' ar'. Edimätse vabariigi aol eestläse' olli' siih luterlasõ', a seto' olli' õigõuskligu'. Kloostri jäi alalõ. Eesti riik ehit setokõisilõ uma kerigu, Varvara śoo ommõgi', Varvara kerik.

Vot, ku ma tulli mastõrahe, poiskõnõ viil olli, peräst sõta oll väiga' vaenõ aig. Mastõral olõ-õs sukugi' puid. Vana' mäntsegi' ahivarrõ', nuid sis mi lõiksi sööklahe söögi tegemisõ jaos. Meele saadõti 1946 Moskvast vahtsõnõ ülep arhimandriit Nektar. Timä leppe Eesti riigiga' kokko, õt võit mõtsast 100 ruumi puid saagi'. Detsembrih saadõti meid mõtsa, mi olli kuvvõgese ja kokk. Tä oll kotoh ja tekk süvvä'. Mi olli hummogust õdagun' mõtsah. Ḱavvu' oll vaia umbõs 4 km. Suurõ' külmä' olli', mõntkõrd eiski' 25 kraati. A tüüle tull minnä'. Mi võti leibä ja kurki üteh. Mul om meeleh, õt kirvõga' lõiksi külmänüt leibä, sei nii tśuut ja jäl' tei tüüd edesi. Valgõt aigu oll veiḍo. Mi tei tuud tüüd kuu aigu. Mi magasi põrmandu pääl, olõ' olli' küleall. Tüü oll rassõ, a 1. jaanuaris sai valms ja mi sai minnä' mastõrahe joulupühhi pidämä.

Sis oll vaia puu' ar' tuvva'. Meil mastõral oll üts hopõn. Mastõra ülep leppe kohalikõ külämiihiga' kokko, õt 50 ruublit õga reisi iist. Üts ots 12 km, tagasi ka'. Kuurma oll rassõ, toorõs puu, pedäjä-, kuusõ- ja kõopuu'. 12 miist ummi hobõssidõga' vei'. 50 ruublit oll suur raha.

Silvia: Kõnõlgõ' koirustükäst ka'.

Esä Jevgeni: Ku ma mastõrah viil poiskõnõ olli ja huvi peräst ronõ üle müürü, taha-as värehtist minnä'. Mastõral oll 8 ha maad, kasvatõdi rükä, kartohkit. Kurgi' ja kapsta' olli'. Mi tulli tüült, tõõsõ' lätsi' värehtist, a ma' õks õkva säält Mihali kerigu kõrvalt üle müürü, ronõ piaaigu ristini'. Mõntkõrd sattõ ka', käe' lätsi' vallalõ. Tõõsõ' olli' kõõ imehtünü', õt, Ženka, kuis sa siiä' sai'. Ma jäi põllupääle viimätses, a õks olli edimäne lavvatakah söömäh.

Mi saisi mastõra moropääl. Mi naari üteh esäga' sama lõbusalt ku timä ja kai üles risti pääle, mia paistu hirmtavalt korgõh.

Silvia: Esä Jevgeni, ti mõtlõt innekõkkõ tõisi ku hindä pääle.

Esä Jevgeni: Inõmisilõ om vaia hüvvä tetä', õt nä olõsi' tenoligu'. Sis ku inõmisil om hüä, sis om sul ka' hüä. Ku sa olõt pahanu', sis om kõik halv.

Lasõ puhada', oh, Kristus, uma tiinjä Jevgeni hinge üteh pühädega sääl, koh olõ-õi haigust, õi kurptust õga ohkamist, a koh lõpmalda elo om.

15. jaanuaril läts mi esä Jevgeni śoost ilmast taivasõhe kotta. Timä olle ja om meele valgusõst ni saldmisõ kuultajast.

Puhtõ' olli 17.01 kell 9 Vinne ao perrä Petsereh Varvara kerkoh.

Jumalaperi hing!

HÕRNA AARE

Esä Jevgeni om olnu' Petseretagotsõ hõimu hingehoitja, latsiristja, viimätsele tiile saatja, kedä kõik setokõsõ' tiidse' ja no' viimätsel aol kõik nuu' inõmisõ', kiä' käve' Varvara kerkost läbi. Esä Jevgeni oll ütte piteh väiga' pühä ja tõistpiteh pehme olõkiga' rahvainõminõ, kiä' mõistsõ tähele panda' ja kinkõl oll aigu õgaüte jaost.

Timä pühä olõk jääs kerkohe, mastõrahe ja mi kõigi mälestüiste, kiä' mi timäga' olõ inäbä vai vähäbä kokko puttunu'.

Jumalaperi hingekene!

SARVÕ ÕIÕ

Vaest tuu vigurinõ puul avitki' esä Jevgenil hoita' värisevät kaalukiilt pühä ja inimligu vaihhõl säänestmuudu paigapääl, õt tä mõistsõ inõmisi, saldõ inõmisi kõigi näide vikuga' ja avit näid hingelt suurõbas saia'.

KAUKSI ÜLLE

Hüä seto rahvas!

15. jaanuaril, uma 91. eloaastagal läts üts hingekene uma esä mano. Üts hing, kinkal om seto rahvaga olnu' otsani ni läbi üts suur köüdüs. Esä Jevgeni om uma elo joosul ristnü', laulatanu' ni ar' saatnu' nii pallõ setosit ku mitte ütski tõõnõ. Nüüd tull´ timä aig minnä'. Lõpmalda mälestüs, jumalaperi hing.

Seto rahval om alanu' jal vahtsõnõ aastak vahtsidõ plaanõ ni vahtsidõ tegemistõga. Hüä miil om nätä', õt seto keele edeneminõ om viimätsel aol rohkõmp pääväplaani tulnu'. Seto Instituut om nüüd uma internetilehe pääle vällä pandnu' vanõmpit ja ka vagivahtsit seto keele opmisõst tarvilitsi asju. Ja tuu om hüä, õt nüüd om üts kotus, kost saa keele opja vai keele miildetulõtaja kaia' ni tarvilist hindele puutrihe laati'.

Setokeelist kirändüst om ka aastagavahetusõga ilostõ mano tulnu'. Rahasepä Rainerilt raamat „Umah keeleh" ja A. A. Milne'i „Kahropoig Puhh", minka om seto kiilde pandnu' Ojamõtsa Lea. Ja Peko om mullõ ka tiidä' andnu', õt Mercalt tulõ varsti vällä raamat „Ollipanõhõpõpääle". Kõigi naidõ raamatidõ man om üts tähtsä ineminõ toimõtamah olnu', tuu om seto keele toimõtaja Palmi Silvi. Aiťumma, Silvi, õt sa olt üts väsümäldä ineminõ, kiä avitas seto keele ilostõ lugõjidõni tuvva'!

Tulõta viil seto rahvalõ miilde, õt tulõmah om kats rahvidõvahelitsõlt tähtsät tegemist: Euroopa kultuuripääliin Tarto 2024 ni üleilmalinõ põlitsidõ kiili aastakümme 2022–2032. Seto rahval tasos mõlõmba ettevõtmisõ man võrksa olla'. Naa' ettevõtmisõ' andva' mi keele ni kultuuri tegemistõlõ pallõ väke ni tuntust mano. A tuu tuntus ja tiidminõ tulõ õnnõ sis, ku mi esi' võta midägi ette ni näütä tuud tõisilõ. Mõlõmba suurõ aśa kõrraldamisõ man omma' ka mi uma' inemisõ', kultuuripääliina man Laaneotsa Annela ni põliskiili aastakümne man ma esi'. Mõtlõmi sis ütehkuuh, kuimuudu Seto lippu korgõl hoita'.

Edenemist ni saldmist meele!

JÄRVELILLI REIN,
ülembsootska

Ojamõtsa Lea – väärt raamatidõ seto kiilde tõlkja

Olõt seto kiilde ümbre pandnu joba tõõsõ maailmakirändüse tippu kuuluva latsiraamadu. Kõgõpäält „Tsillokõnõ prints" ja nüüd „Kahropoig Puhh". Kuis tuu tüü alaś, kost tull´ mõtõh?

Õks taa om mul siimnenä jo hindä seeh kasunu aastakkõ. Ku ma keskastmõh Meremäe koolih käve, oll´ meil eesti keele ja kirändüse oppajast Kaleph Jõulu. Timä tull´ siiä' Viljandimaalt ni tälle veiga miildü mi kandi kultuur ni kiil. Tä tugõsi meid, latsi, takast, õt mi kirotasi' juttõ umah kodokeeleh. Sääl mi sis kirodi kassõst ja pinnest ni tondõst ja muust säändsest. Saadõti õks ka Võromaalõ võistlustõlõ nuid kirotuisi.

Edespite kirodi rohkõmp umast tahtmisõst sahtlihe, mõnikõrd panni luulõtuisi seto kiilde vai laulusõnnu. Mänge niimuudu umaette. Hüä sõnaga ja nõuga om abis olnu Lahe Anni, käve õks timä käest küüsümä, kuis mõni sõna vai ütelüs siihkandih käü. Loi pallõ seto keeleh, a tuud mõtõht, õt ma naka raamatit tõlkma, no tuud mõista-s unõhki arvada'.

A sai nii, õt Seto Kiri kuuluť vällä mõni aastak tagasi otsingu, kiä võisi' seto kiilde tõlki'. Mõtli, õt proomi, saigi sis ütest valitust ja säält tuu tüü valla lätski.

Edimäne oll´ „Tsillokõnõ prints". Järvelilli Rein üteľ, õt näeh, võta' alostusõst śoo kuulsa prantslasõ raamat, tiiät õks. Ma õs tiiä'. Naksi sis lugõma ja kae, õt midägi om võlssi, ma olõssi taad ku varrampa lugõnu, ku sis pilte näi ja edesi loi, saigi arvu, õt koolih kästi jo lukõ' taad raamatut. Tull´ miilde ka tuu, õt mul õs edene' tuu kuigimuudu ja mullõ sukundki miildü-s tuukõrd taa raamat, no arvu õs saa', oll´ sääne imelikult kirotõt. Mõtli sis, õt kuis no nüüd om nii, õt ma piat śood no' tõlkma nakama, mink otsa ma küll no' saanu olõ.

Kai sis, õt hüäkene külh, loe läbi, sis mõtlõ edesi. Jo õigõ pia sai arvu, ku ilosahe om üts prantslanõ mõistnu üte lühko luu seeh ar' kirota' kõik tähtsämpä' aśa' elost: sõprusõ, usaldusõ, surma, armastusõ ja mis kõik viil ...

Ojamõtsa Lea. *Eräkogo pilt*

Ku tuu tüü läbi sai, tull´ vahtsõnõ pakminõ, śookõrd „Kahropoig Puhh". Hüä seiklus lugõmisõst latsil ku ka suuril, kel võipolla' veiďo ar' meelest lännü' nuu' Puhhi koirustükü'. Hüä miilde tulõta' ja pääle lugõmist paistus maailm pallõ rõõmsampana.

Olõt sa ka esi' latsilõ ja latsõlatsilõ jutussidõ kõnõlõja?

Vahepääl õks. Ma kõnõla rohkõmp säänest elolist asja ja lühkokõisi jutta. Ma olli väigokõnõ, sis mullõ kõnõldi pikki jutussit. A no' mu latsil olõ-i veiga tuud kannatust olnu, õt pikki jutta kullõlda'.

Kiä' kuuldva'-lugõva' ümbre pant päätükke kõgõ inne?

Ma esi' loe umalõ perrele, ku nä tulõva' kaema, kuis ma sis jal arvudi takah istu ni klõbista nuppõga. Ku tüü valmis, sis sugulaisist pallõ' tundva' huvvi ja uutva', kuna jo vällä andas.

Mis oll´ su latsõpõlvõ edimäne muinasjutt?

No vot, tuu latsõpõlv om ütsjago kavvõndõhe jäänü ja nuu' muinasjutu' omma' sääl kõik üteh kuuh. Tiiäki-i, määne tuu edimäne oll´. Väigokõsõst om meeleh, õt kõõ roniti õks upa pite taivahe. Sis mitmit kõrdu aeti tuud jutust, koh tütrik om sannah ja vanakuri tulõ tedä uma pujalõ naasest võtma.

Mis om edimäne miildejäänü raamat?

Õks „Karu aabits". Ma opõ säält inne kuuliminekit eesti kiilt. Säält edesi „Kolm põrsakõist", „Saabastõga kass", „Tulipunanõ lillikene", „Tom Sawyeri seiklusõ'", Mirabilia krimiluu', „Jane Eyre", kuulsidõ kuningidõ eloluu' ja aolugu, Lennart Meri „Hõpõvalgõ". Ni kõik muu, mis sinnä' vahelõ viil mahus. Mullõ jääs õga raamat miilde, mis luu vaimustust, minka seeh om midägi vahtsõt.

Kas om plaanih ka esi' midägi kirota' latsilõ-noorilõ-suurilõ?

Peris kiränikust ma hinnäst pia-i, las tuu jääs tõisilõ. Küll om mul mõtõh kirota' maŕost ja viľost, mis kasusõ' puiõ vai puhmõ otsah. Taha kirota' niimuudu, õt olõs lihtsa õgalütel arvu saia', kuis nuid umma aida hanki' ni kasvata'. Mu aiah kasus hulga kõiksagamatsi vilju, mis süvvä' sünnüse', midä ma saa puhma külest koŕada' maikuu lõpust koon' veebruarini vällä.

Kellelt olõt opnu hüä seto keele?

Mu kiil om kasunu katõh seto küläh, Uusvadah ni Vinskih. Mõlõmbih kõnõldi seto keeleh, küll ütstõõsõst veiďo tõistmuudu. Vinskih oll´ rohkõmp vinne lainuga sõnnu seeh. Ja Uusvadah kõnõldi kuigimuudu aigumpahe. Õgah nulgah kõnõldi veiďo esimuudu. Mu kadonu imä mõisť sõnnu kõla perrä ar' üteldä', kost ineminõ peri oll´.

Midä viil pidänü tegemä latsi keelemõistmisõ ja raamaduhuvi suurõndamisõs?

Ma arva, õt tuudsamma, mis innepitegi. Tulõ tetä' võistluisi ja kaia' vällä juhõndaja', kiä' suunasõ' latsi nuist võistluisist osa võtma. Ni võisi' olla' ka latsi ergutava' auhinna'.

Küüsse **KAUKSI ÜLLE**

Petsere seto selts pidi pühhi aol meeleh vanõbit inõmisi ja nuuri

TULLUSÕ KAJA

Petsere Seto Etnokultuuri Ühing pidi talsipühhi ja vana-vahtsõaastaga aol meeleh Petsere rajooni vanõbah iäh setokõisi, latsi ja nuuri, kiä' tegelese' seto kultuuriga'.

Majagu Helju ja Tsopatalo Helju vei' talsipühist vana-vahtsõaastaga alostusõni kingisaajilõ kätte pakkõ üteh pühhitervtüisiga' ja hüvvi suuvõga' Eestist. Kingipakkõ sai pia sada pensionäri ja 50 lastnuurt. Kingipaki' olli' kokko pant Sibula Andrusõ, Petsere Seto Etnokultuuri Ühingu ja Setu Kultuuri Fondi puult.

Õkka perrehe tõi kingtüs meelehpidämisõ hüvvämiilt ja kingitegijilõ saadõti hulga tenosõnnu.

Kirästüs Seto Kiri anď vällä latsiraamadu „Kahropoig Puhh" seto keeleh

5. jaanuarist om kirästüsel Seto Kiri vahtsõnõ raamat seto keeleh – Alan Alexander Milne'i latsiraamat „Kahropoig Puhh".

Kahropoig Puhh om mängokahrokõnõ, minkõ inglisõ kiränik Alan Alexander Milne kinke 21. augustil 1921 uma pujalõ Christopher Milne'ile sünnüpääväs. No' om nuu' kahropoig Puhhi jutukõsõ' Ojamõtsa Lea pandnu' ümbre seto kiilde. Raamatuh omma' Ernest Howard Shepardi joonstusõ'. Raamadu keelekõrrastaja om Palmi Silvi ja kujondaja Urmi Evelin. Śoo om kindlahe kõgõ ilosap „Kahropoig Puhhi" raamat.

Kirästäja Järvelilli Reinulõ om raamat väiga' meeleperrä: „Setokeelitsit latsiraamatit om väiga' veiďo ja õga vahtsõnõ setokeeline raamat om väiga hinnah. „Kahropoig Puhh" om pildilitsõlt ja keelelitsõlt väiga' illos ja kõrralinõ raamat ja ma usu, õt śoo kuts nuuri inäp seto keeleh lugõma."

„Kahropoig Puhh" om müügih Seto Kaubamajah (setokaubamaja.ee) ja pia ka' kõigih suurõbih raamadupuutõh.

Kirästüs Seto Kiri om Seto Infoseldsi puult 2016. aastagal asutõt setokeelidse kirändüse välläandmisõ jaos. Śooni aoni om kirästüs vällä andnu' Kivirähu „Miis kiä' tiidse hussisõnnu", Vabarna „Peko", Saint-Exupery „Tsillokõnõ prints" ja „Eesti riigi põhikirä'".

„Kahropoig Puhhi" välläandmist toet Postimiis.

Nuur kunstnik Hälvini Yyhely: esihindä arõndaminõ omgi mu kõgõ pääminõ elotsiht

Hälvini Yyhely. *Eräkogo pilt*

Noorõ kunstnigu **Hälvini Yyhely** pildi' omma' huvilisilõ kaemisõs olnu' Verska talomuusõumih ja uma edimädse' raamadupildi' tekḱ tä ildaaigu vällä tulnu' Haavaoksa Pauli luulõkogolõ „Palumaad ja rannahääled". Yyhely om pääle opmist kodokanti tagasi tulnu', om parhilla' esi' oppaja ja tä meelest om kunstnigu trumbis mitmõkülgsus.

REIMANNI NELE

Yyhely, Su väega ummamuudu nimi tekütäs inemisilõ huvvi – kas olõt nõuh uma nime saamisõst veiḑo kõnõlõma?

Om jah õnn ni õnnõtus, õt mul om sääne nimi, mink kottalõ kimmähe teküs sagõhhõhe küsümisi, kohe ma ka õi lää'. Tükütäs arvama, õt ma olõ kas vällämaalt vai Soomõst peri ja peris eestläne õks õi olõ'. Muidoki om mõnikõrd väsütäv seletä', kuimuudu piässi taad nimme vällä ütlemä, a olõ ar' harinu'. Esi' ka kõgõ imestä tuu üle!

Taa nime panḑ mullõ imä tuuperäst, õt ma teie latsõna üüse sagõhhõhe hellü. Heli nimes panda' tundu vaest ülearvo õgapääväne ja nii aviť vällä seto kiil.

Tuud piässi timä hindä käest perrä küüsümä, mille mu nimme õks nii hulga võõrtähti sisse saie. Nimelugu om saanu' mullõ joba nigu isikligus rahvaperimüses.

Sino pilte olõ edimäst kõrda nännü' näütüsel Verska talomuusõumi tsäimajah, a määndsit näütüisi om Sul viil olnu' vai om tulõmah?

Viimäne kõrd olĺ mul suvõl näütüs Räpinä loomõmajah. A näütüisi tegeminõ olõ-i ülepää määnegi miilakminõ, tuu kulutas ilmvõimadult pallo joudu. Arva, õt sotsiaalmeediah võinu' rohkõmb umma kunsti näüdädä' (näütüses Instagram, TikTok, Youtube), selle õt niikunii om määnegi jago mi elost joba sinnä' liikunu'.

Ja hüä om, õt täämbädsel aol käävä' inemisõ' vähämbä ringi, nii õt parhilla' om mul aigo olnu' hinge tõmmada'. Ku näütüst joba tetä', sis tahtnu', õt kotus lännü' näütüse ideega kah höste kokko. Miildüse' vanõmbast aost peri ja eiski aohambast kannahtada' saanu' kotussõ', mis kõnõlõsõ' ilma sõnolda põnõvit lugusit. Tuuperäst omgi näütüses Kurõssaarõh, Võroh Stedingu kohviguh ja Verska muuseumih nii hüä näütüst tetä'. Pildi' ja kotus esi' tävvendäse' ütstõist niivõrra höste.

Kas Sul om mõni peris uma süüame perrä teema, midä tahat sagõhhõhe pilte pääl kujota'?

Ma tegele unõnäolidsõ ja müstilidsõ kogõmusõga, koh uma osa om kimmähe luudusõl. Mullõ miildüs niimuudu tüüd tetä', õt ma õi tiiä' kunagi, mis periselt vällä tulõ. Ku kokko sulata' eläjät ja inemist, sõs teküse' säändse' hingelisõ', kedä kimmähe periselt kohki olõmah õi olõ'. Silmi ja kässi taha sagõhhõhe kujota', selle õt nuu' omma' kõgõ väljendüsrikkamba', a noid omgi kõgõ keerolidsõmb pilte pääl näüdädä'.

Kiäki, ku olĺ üte mu pildi hindäle ostnu', kiroť perähpoolõ, õt ma mõistvat ka jället ja hirmsat nii edesi anda', õt tuu aja-i hirmu pääle. A mu tüü' piäki-i kõigilõ meele perrä olõma. Trumbis om mitmõkülgsus ja kunsti saat mitund muudu tetä'. Vaihtõpääl tii tõistmuudu pilte ka, näütüses Paul Haavaoksa luulõkokko saie terveh ports akvarellimaastikkõ.

Hälvini Yyhely joonistus

Määne om olnu' Sino kunstnigutii latsõpõlvõst täämbädse aoni vällä? Kiä' omma' olnu' Su tähtsämbä' toetaja' ni mõotaja'?

Mu imä tekḱ umal aol hulga uma kandi luudusmaastikkõ, a tuu tähendä-i, õt ma olõs tahtnu' esi' kah hirmsahe maaljas naada'. Minno huviť tuul aol hoobis luudusõ pildistäminõ. Täämbädses om mul mitmõkümnest vanast fotoaparaadist peris kogo tekkünü'. Gümnaasiumiaol lätsi poolõ päält Põlva kunstikuuli ja tuuao oppajidõga olõmi täämbä joba hüä' tüükaaslasõ'.

Väega tähtsä aig olĺ, ku pääle gümnaasiumi lõppu lätsi Talinahe Eesti kunstiakadeemiahe animatsiooni opma. Tahtsõ kõgõpäält pruumi', kas saa kuuli sisse. Mu juhõndaja' olli' kuulsa' filmitegijä' Priit ja Olga Pärn, kedä imehtele ku oppajit ja kunstnikkõ. A viil parhilla', ku olõ esi' kah joba veidkene kunsti opanu', olõ naanu' periselt näide suurust ja sügävüst mõistma. Hüä' kunstioppaja' omma' minno kimmähe mõotanu' olõma nii hüä kunstnik ku samal aol pruumma olla' ka hüä kunstioppaja.

Olõtki parhilla' kunstioppaja ja huvikoolih juhõndaja. Kuimuudu herätä' nuuri huvvi säändsidõ tegemisi vasta? Määndse' omma' õgapäävätüü rasõhhusõ' ni rõõmu'?

Anna tunnõ Põlva koolih ja kunstikoolih. Üldhariduskooli kunstitunnih om kõrraga nätä', midä latsõ' ülepää koolih opnu' omma' ja kuvõrra nä mõistva' eri teemadõ vaihhõl köüdüssit luvva'.

Kunstihuvi teküs, ku oppaja esi' om uma ala fänn ja ku proomit kavalahe huvi herätämisõs appi võtta' vahtsit võimaluisi, näütes grafitit, fotot vai videot. Tulnu' üles löüdä' säändse' noorõ', kinkalõ kunst või olla' võimalusõs hindä mõttit ni tundit parembahe edesi anda'. Tuu või mõnikõrd saia' hüäs abivahendis, ku mõttõ' omma' segi vai stress ülearvo suur.

Kõik aig kuulõ, kuis mõni lats jälki nimmas, õt õi mõista' joonista' vai täl tulõ-i tuu vällä. Kukkimuudu om naatu hindä tegemisi ülearvo kehväs pidämä ja nii omgi lihtsa alla anda'.

A kunst olõ-i loomuligult õnnõ joonistaminõ ja maalminõ, kunst pututas ka mi õgapäävästi ello. Määndsit värme vai disaini kohki tarvitõdas, mõotas meid alatiidligult ütte ku tõist teenüst vai kaupa kasutama ja mi esi' õi saa' tuust sagõhhõhe arvogi.

Üteh opilaisiga tulõva' tunni näide tõõsõki' elohädä', midä mõnikõrd eletäs vällä nii, õt tetäs koirustükke vai tunda-i mitte minkõgi vasta huvvi. Inne, ku kunstihuvi ülepää teküs, tulõ löüdä' näidega määnegi ütine kiil ja saavuta' tüükokkoleppe'. Teooriah väega illos mõtõh, a õgapääväeloh teküs õga päiv vahtsõnõ olukõrd ja esi' kõgõ tuu man tasakaalu jäiä' olõ-i sukugi lihtsa ülesannõ'.

Huvikoolih om muidoki tõistmuudu – sinnä' tulõva' õks nuu' noorõ', kinkal om joba kunstihuvi olõmah. Tüü väiku opikogoga pakk hoobis põnõvambi võimaluisi tõsitsõmbalt ja rahuligumbalt loominguga tegeldä' ja ütehkuuh teküs ka võimaluisi kõiksugu teemasit arota'. Nii om hindälgi põnnõv tüüd tetä' ja opit kõik aig midagi vahtsõt mano.

Mu tiidä' om Su latsõpõlvõkodo Vanal Võromaal, a Sul om köüdüssit ka Setomaaga. Ku tukõv köüdüs Sul uma kodopaiga, Võromaa ja Setomaaga, Eestiga om?

Tegeligult olĺ nii, õt koon' 3. klassini käve Mikidämäe koolih ja ellimi säälsamah Mädäjõõ kaldõ pääl. Sis tulĺ mi pereh elämä Pahtpää küllä, mis parhilla' jääs Räpinä valda.

Miilde tulõva' väiku' käänolidsõ' mõtsatii', minkõst olõ-i tiidä', kohe nuu' lõpus vällä joudva', ja ar' laonu' majakõsõ' mõtsatsidõ kinkõ ni põldõ vaihhõl. Arvada', õt mõni luulõtaja vai kirotaja mõist säändsit teid pite rändämist hoobis parembahe kujota'. Ma mõista õnnõ pilte tetä'.

Suurõmba' liina' omma' ku närvilidsõ' kusikuklaisi pesä', koh kõik juuskva' kõik aig kohegi poolõ. Võimaluisi om nii hulga, õt niikunii jäät suurõmbast jaost ilma, selle õt valiguvõimalusõ' võtva' lihtsalt silmi iist kiriväs. Minkperäst sääne kiirus, mis kohegi vällä õi vii', om kiäki mõtlõja kunagi peris õigõhe ülnü'. Või-olla' maal mõistatki parembahe hinnada' kõkkõ tuud, midä siih om elol õgapäävädselt pakku'.

Olõt viil uma kunstnigutii edimädse poolõ pääl. Kas Sul omma' joba väega kimmä' tulõvigutsihi' vai om loomingulidsi ettevõtmisi esiki võimadu kavvõ ao pääle ette plaani'?

Esihindä arõndaminõ omgi kõgõ pääminõ tsiht. Ma arva tuud, õt täämbäne aig om kõgõ paremb aig hindähe kaemisõs ja rahuligus mõtõlusõs. Nii om tuu näütüses loominguh – kas pruumi' vaheldusõs pintsli kätte võtta' vai minnä' süvembält hoobis mõnõ vahtsõ teema mano?

Tegeligult ma arva, õt mul olõsi külh viil joudu hinnäst ka akadeemilidsõlt edesi arõnda'. Näütüses Tarto ülikoolih õi olõki' viil käünü'. Elo esi' õks näütäs, mis edesi saa, ja sagõhhõhe lättki risti vastapite toolõ, kuimuudu varramba om plaanit.

Mälestüskotus seto lauluimäle Kütte Marialõ

MUSTIMETSA INDREK
Kütte Maria latsõlatsõlatsõlats

Ku ma olli viil väigokõnõ mehekene, kõnõli õks ja jäl' uma Puugnitsa vanaimä Leeniga' (sünd Sõrmus) maast ja ilmast ja avidi uma väikomehe jovvuga' vanavanõbit kõgõh, minkõst mu joud üle käve. A täks pia-as vanaimä (vai mõista-as pitä') tähtsäs ummist vanavanõbist kõnõlda' ja õgas ma sis ka' mõista-as tuud küüsüdä'. Väigokõisil mehekeisil omma' uma' ḱaugi' vaia ḱavvu'. Ja säänestmuudu juhtugi', õt aastakümnidõ peräst ma sai teno sugulaisilõ ja antoloogia „Seto naisi elolaulu'" kokkosäädjilõ Aabramsi Vahurilõ ja Kalkuni Andreasõlõ tiidä', õt mu vanavanavanaimä oll seto lauluimä Kütte Maria, kiä' mõistsõ höste laulta' ja jutussit aia'. Maria tütrepoig Sõrmusõ Enn om olnu' mitmidõ timä jutussidõ ja laula üleskirotaja. Nii ku tõõsõki' kuulsa' Eesti rahvaperimüse kogoja'.

Ma olõ täämbätses Mariast hulga tiidmisi mano saanu' ja siih-sääl vahtsõbidõh ja vanõbidõh rahvaluulõ ja jutussidõ kogomikõh om löüdä' timä laula ja jutta, ka' eloluulist materjali. Maria laulõ om Hurda „Setokõisi laulah" ja tõisih seto laulukogomikõh. Kütte Maria oll ka' üts pääosalinõ avvuhinnat ERMi jutusõnäütüsel.

Mi tiiä kül' hulga Kütte Mariast, a tiidmäldä' oll, õt koh om tä haud. Aig vii tiidjä' ja näilt mi inäp küüsüdä saa-ai, matussist pilte olõ-õi alalõ ja nii saa usalda' õnnõ elohollijidõ mälehtämisi ja tiidmisi. Ma tiidse, õt lauluimä om matõt Laossina matusõaida. Ja küüssegi' hüält Laossina matusõaiavahilt Saarestiku Õielt, kiä juhat õigõ havva mano, koh om püstü üts ilma nimeldä' ravvast rist. Ma usu, õt tuu juhatusõ perrä mi löüdsegi' Laossina matusõaia „päätii" kõrvalt Maria puhkõpaiga.

Arvatas, õt seto lauluimmi om tosinajago, a säntsit om õks olnu' mitmit kõrdu inäbä, kiä' omma' ummi laula ja jutta rahvaluulõkogojilõ jaganu'. Tuu om suur rikkus, midä om jaet, ja väikop olõ-õi ka' nuu' jutu' ja laulu' kokko koŕada'. Tuuperäst vaia korgõlt hinnada' kõiki parhilla' viil tiidä' lauluimmi mälетämist ja näide viimädse puhkamiskotusõ tähistämist. Vaest tähtsäpki' ku viimädse rahukotusõ täpne kotus ja tuu tähistäminõ, om tiidminõ, õt mi hooli ja mälehtä näid.

Ma olõgi' naanu' pääle Kütte Maria havva tähistämisõga' ja ku Jummal lupa, sis mi saa jo śool suvõl anda' õnstusõ Maria ja timä puja Ivani (1892–1975) havvamonumendilõ. Laossina matusõaiah om ka' seto lauluimä Agrepiina Pihelgas (1892–1968). Vaest olõs vaia tiijuhti mi lauluimmi haudu mano? Lauluimmile pühendet mälestüsmärk Obinitsah om illos kumarus seto laululõ ja lauluimmile, a õks olõs vaia erälde kõigi lauluimmi mälehtämist (jo manit antoloogia om sükäv kumarus).

Seto lauluimä Maria Kütte sündü 12. aprillil 1862 Lobotka vallah Poloda nulgah Varõsmäe küläh ja ristiti katõ päävä peräst Kulkna saarõl Lunastaja kerkoh, kohe käve' Varõsmäe külä inemisõ'. 1921. aastagal võtt Maria pereh hindäle nimes Küte, minkõst peräst sai Kütte (śoo aoni' oll Maria aamõtlik nimi olnu' esä perrä Maria Maksimova).

Maria oll ainulaadsõlt suurõ värsse repertuaari ja improvisatsioonivõimõga' ja täl om Eesti Entsüklopeedia (1936) järgi lauluimmist kõgõ inäp, üle 70 000 värsi, ja viil mustidsõ' jutu'. Maria kuuli väiga' vanalt, pia 91-aastatsõlt, 13. märdsil 1953 Võõpsoh.

Ma looda, õt lää-äi pallõ aigu, ku lövvä ka' Maria kodotalo kotusõ Varõsmäe küläh – tuu kotusõ tiidjit võisi' hulga olla', a ma olõ-õi joudnu' tuuga' tõõmõli tegeldä'.

Ma olõ Kütte Maria viimädse rahupaiga tähistämisõ jaos api saanu' Peipsiveere Leader programmist. Havvamonumendi tegemistõ mi panusta eis' ja mi sugulasõ', a mi ooda ka' kohalikõ umavaltsuisi, Setomaa organisatsioonõ ja Kütte Maria perändit avvustavidõ inemisi api lauluimä mälestüse jäädvüstämisõl Laossina matusõaiah. Śool suvõl saa valmis väigokõnõ kodoleht Kütte Maria ja timä perändkultuuri jäädvüstämisõs (Maria Kütte keskus).

Kõik hüä' toetaja' saava' annõtuisi tetä' mälestüskotusõ tegemisõ jaos Valge Heli OÜ arvõldusarvõlõ, mia om luud seto ja eesti kultuuri ja rahvaperimüse hoitmisõ ja kandmisõ jaos. Mälestüskotus tetäs kuuhtüüh tunnustõt ja usaldusväärsidõ kiviragojidõ ja skulptoridõga'. Annõtusõ tegijit tehnätäs uhkõ mälestüsaśa ja igävätse tenoga'. Monumendi vallalõtegemisõst anna tiidä' läbi Setomaa aolehe ja tõisi kanalidõ.

Mullõ võit ka' helstä' ja kirota', ku teil om mälestüisi, pilte vai kirälikku perändit Mariast. Ma olõ tenolik õgast palakõsõst timä eloluust Setomaal (matusõaid, kodotalo jms). Herätämi üte unõhtõt, a tähtsä jao mälehtämisi ja vaimukultuurist jal' elolõ ja saami osa tuust helinäst, mia' meil jo rinna seeh.

Kütte Maria uma kodotalo iih. *Pilt Eesti Kirjandusmuuseumi kogost*

Annõtusõ' Maria Kütte mälestüspaiga luumisõs

- Valge Heli OÜ, reg nr 11408773, EE392200221052959700, selgitüs: Annetus Maria Kütte hauamonumendi loomiseks
- Kontakt: Indrek Mustimets, tel 506 3076, e-post: indrek.mustimets@gmail.com

Hiina kompvekivabrik Petserih, 3.

Alostus 2020. aasta novembri ja detsembri aolehtih.

NASSARI ELVI

Hiina kompvekitüüstüse tõõnõ osanik Tsheng Shing Lien oll´ sündünü 13. veebruaril 1898. aastagal Hiinah Jangtsi provintsih. Esä oll´ tüülinõ ja põllupidäja, kinkõl 10 hektarit maad. 1905. aastagal lõpõt´ Tsheng Tshevani liinah nelli klassi. Pääle tuud aviť essä põllutöieh. Kuna vanõmba' olli' vaesõ', läts tä ar' välismaalõ õnnõ pruumma ja 1922. aastagal nakaś tüüle Pariisi saekaatrih. 1924. aastaga juulikuuh tull´ tä Läti Valka, säält määndsegi ao peräst Eesti ni nakaś elämä Petserih.

Arvada' oll´ Mintshi Dshan timäle tutva varahambatsõst aost, sõbõr vai kogoni sugulanõ, selle õt ütitseh kompvekiärih olli' nä mõlõmba' algusõh ettevõtja' ja kambamehe'. Ku algusõh oll´ kompvekitüüstüs Lieni nimel (või olla' kah, õt tuu panď äri alostusõst suurõmba summa), sis peräst olli' nä ütitseh Hiina kompvekitüüstüseh mõlõmba' umanigu'.

Huvitav om tuu, õt elokäänägu' olli' Lieni päälesõa aol ütte elämä veenü Mintshi naase Feofaniaga. Johtu nii, õt Lien oll´ joba 1938. aastagal lännü tüüle Kohtla-Järvele palavakivitüüstüiste, koh tüüť ka päälesõa aol kivikaibjana. Arvada' oll´ tä kutsnu meheldä jäänü naase hindä mano elämä. Lien tüüt kaivandusõh Käva-2 ja vabaabielopaar elli kaivandusõ majah. Üteh kasvadi' nimä' kasutütärd Nikitina Nadeždat, kiä käve Kohtla-Järve koolih.

Nadežda, kinkõ esänimi oll´ Konstantin, oll´ sündünü 1934. aastagal Petserih ni arvada' oll´ Dshani kasupuja Nikitini Konstantini tütär. Lien om üteh umah ankeedih maňahutnu, õt tütärlatsõ esä sai sõah surma. Arvada' oll´ tüdrokõnõ ka imäst ilma jäänü, nii võttki Dshani Feofania vaesõlatsõ hindä kasvata'. Feofania eis' oll´ III grupi invaliid, perrele tiine leibä Lien.

Ku Feofania oll´ Nõukogodõ Liidu kodanik, sis Lien oll´ ilma kodakondsusõlda ineminõ. Johtu asi tuuperäst, õt timä Pariisih vällä ant Hiina pass oll´ sõa aigu kaoma lännü, tull´ naada' hindäle kodakondsusõlda inemisõ dokumenti ja elämislupa vällä ajama. Eesti NSV-h elämisõ lupa pikendedi õnnõ mõnõ kuu kaupa, tiidäki' oll´ säänestmuudu eläminõ rassõ. Lien ku tubli tüümiis sai tõistõ inemistõga läbi, määnestki vainu kah tuulaiga olõ-s ja arvada' tuuperäst naata-s timmä ka kiusamma. Päälegi olõvat hiinlanõ pääle imäkeele mõistnu höste ka eesti ja vinne kiilt.

Maaha salat Petseri-aasta'

Uma elo kotsilõ om hiinlanõ märknü, õt 1935. aastagal läts elämä Torilõ ja tüüť aastakil 1935–1938 Pärnuh Hoygaard ja Schultzi ettevõttõh sillaehtüsel, koh tekk müürütüüd. Pärnust läts tä 1938. aastagal edesi Kehra tselluloosivabrikuhe ja paari kuu peräst Käva kaivandustõ. Pääle sõa, 1945. aastaga septembrih kiroť Lien üteh ankeedih ausalt, õt tüüť Eesti aol Petserih kompvekimeistrina. Tuu õt timä ka ettevõttõ peremiis oll´, jätť tä tiidäki' kirotamalda.

Nelli aastakka ildampa, 1949. aastaga augustih om tä ankeedih joba tuu ao, ku Petserih elli ja tüüť, maaha salanu. Kirotusõ perrä olõvat timä aastakil 1924–1935 elanü hoobis Tallnah ja tüütänü Kolobovi kompvekitüüstüseh (arhiivipaprist om siski kimmähe nätä', õt Lien toimõnď aastakil 1926–1932 Petserih). Arvada' peläs miis, õt ku olõsi Petserit maňahutnu, tulnu timä ku kapitalisti-tüüstüsõpidäjä minevik vällä – vet 1949. aastagal panti pallõ inemiisi vangi vai saadõti hulgakaupa Siberähe. Imelik om tuugi, õt peräkõrra olõ-i Lienil ankeedih inäb sünnüaastast 1898 (nigu oll´ märgit varahampa) a om varahatsõmb, 1892. Vaest muuť eis' ar', vaest essü aamõtnik.

Kooni' 1941. aastagani oll´ Lien Hiina riigi alamb. Pääle sõa läts elo rassõst, välismaalasõ' elli' Vinne julgõolõgu nuhkmisõ ja perräkaemisõ all. Näile anti dokument, koh kaasõ pääle kirotõt, õt tuu om kodakondsusõlda ineminõ. Elämislupagi anti lühkokõsõst aost – 1945. aastaga sügüse anti elämisluba kooni' 1947. aastaga maini. Tullgi vaesõl mehel naada' jal kirotamma paprit, õt saia' Eesti NSV kodakondsust.

Tsheng Shing Lien.

Tuu jaost uuriti veiga põḱalikult, kas om välismaal sugulaisi (vele kotsilõ Hiinah kiroť Lien, õt tiiä-i timä elokotust), kas om kahtlast matõrjali timä vai naase kotsilõ. Tüükotusõst küüsüti perrä, määne ineminõ timä om, kol' tüükaaslast pidi andma soovtusõ. Küüsümisõ pääle, mille timä taht kodanikust saia', om Lien kavalalt vastanu, õt kohki muial maailmah olõ-i elo nii hüä ku Nõukogodõmaal. 1949. aastaga novembrih saigi hiinlanõ kodakondsusõ, passi kanti nimi vinneperätselt – Lien, Tseng Sung, esänimega Tsung Singevitš.

Joba 1940. aastaga jaanuarih om mitmõh aoleheh juttu Hiina 41-aastakatsõst tüümehest, kiä tüütäs Kiviõli õlivabrikuh ja hindas Eestih elämist, tahtvat saia' Eesti kodakondsustki. Märgiti eiski tuud, õt inne elli hiinlanõ Pariisih.

1949. aastaga jaanuarih ilmu aolehih Läänlane ja Kaevur Lieni kotsilõ verevä propaganda maigulinõ kitmislugu. Lien olõvat veiga õnnõlinõ, õt sai elämä stalinliku päikese maale. Seleť, kuis timä uma eloh oll´ rikastõ man oŕatüüd tennü. Nõukogodõ tüülinõ-kivikaibja (innine ärimiis!) kõnõli, kuis timä kodanlikku Eesti tullõh sai jalki kintüst, õt kõik kapitalisti' ja ärimehe' omma' õgal puul ütevõrra ahnõ' ja aladu' ni vaestõ vasta halva'. Või olla' kah, õt sõna' oll´ aokiränik tälle umalt puult suuhtõ pandnu.

Eiski väliseesti leheh Eesti Teataja 1952. aastaga novembrikuu numbrih om hiinlast Lieni ar' nimmät (arvada' kodo-Eesti aokirändusõ perrä). Jutu lõppu om kirotõt, õt Käva kaivandusõh olõvat väevõimuga tuud hiinlasi nii pallõ, õt näile peetävät eräle jutlust Hiina kommunistõst ja rahvavabariigist. Tuu kirotus om viimäne, koh vil Lienist juttu. Miä timäst edesi sai, olõ-i tiidä'.

Lõpõtusõst

Śoo kirotusõgi perrä tulõ vällä, õt Petseri oll´ Eesti aol olulinõ ja pallõrahvusõlinõ kaubaliin, koh pallõ puutõ ja väikeisi tüüstüisi, midä om kaḱost veiga veidõ uurit. Soovida kõigil lukõ' Piho Mare põḱalikku raamatut Petseri liinast (ilmu 2013), koh kirotõt, õt kipõ majandusarõnguga liina naati Eesti aol kutsma kogoni Eesti Ameerikast.

Hiina kompvekitüüstüse lugu sai mu jaost algusõ ütest väikesest karameelkapaprõst. Uurmisõga tull´ vällä pallõ śooniaoni tiidmäldä asju seto pääliina välismaalastõ kotsilõ.

Lehte tegevä':

Toimõtaja Kauksi Ülle,
tel 5656 9079, e-post: kauksiylle@gmail.com
Toimõtaja (lisaleht Vahtsõt Vallah) Sarapuu Indrek,
tel 522 0661, e-post: indrek.sarapuu@setomaa.ee
Keeletoimõtaja Palmi Silvi
Seto keele tõlkja Sarvõ Õiõ
Külesäädmine Lööpri Priit

Välläandja: Setomaa Liit

Setomaa kolleegium: Külviku Helen, Kauksi Ülle, Laaneotsa Annela, Matvei Arvi, Sarvõ Õiõ, Leima Aarne, Kruusamäe Meelike, Jüriöö Vello, Järvelilli Rein, Leima Evelin, Mustimetsa Indrek.

Trükjä: Printall AS

Lehe ilmumist tugõ Setomaa Kultuuriprogramm ja lisalehte Vahtsõt Vallah Setomaa vald.

KAASTÜÜ' saata': kauksiylle@gmail.com
vai Setomaa aoleht, Obinitsa külä, 65301, Võro maakund.
SETOMAA VALLA UUDISÕ' saata': indrek.sarapuu@setomaa.ee
Tähtaig õga kuu 12. kuupäiv.

Lehe telminõ ja reklaam: tel 5627 3889, info@setoinstituut.ee

Setomaa
Vahtsõt Vallah

VALLA UUDISED

Jaanuar 2021
Nr 1 (374)

Setomaa vald ja Päästeamet jagavad ühist inforuumi

Jaanuari teisel poolel toimus Setomaa valla esindajate ja Päästeameti Võru piirkonna spetsialistide omavaheline kohtumine, kus kaardistati olukorda ja arutati koostööküsimusi. Teemaks võeti nii kodude turvalisus kui ka käitumine jäätunud veekogudel, arutati ühiseid ohutusteavituse võimalusi ja ennetustööd.

INDREK SARAPUU

Sellised kohtumised on mõlemale osapoolele kasulikud, leidsid Võrumaa päästepiirkonna juhataja Kaino Zilmer ja Setomaa vallavanem Raul Kudre.

„Turvalisus ja turvaline elu kogukonnas sõltub ennekõike igaühe enda panusest ja ka kohalikust omavalitsusest kui kohaliku elu korraldaja võimalustest sellesse panustada," sõnas Kaino Zilmer. „Päästeamet oma vastutusalas aitab turvalisust luua läbi ennetustöö, sündmustele reageerimiseks valmisoleku tagamisse panustamise, ohutusjärelevalve korraldamise ja paljude teiste tegevuste läbi. Õnnetuste ennetamise tegevustega oleme jõudnud niikaugele, et tulekahjudes hukkunute ja uppumiste tagajärjel elu kaotanud inimeste arv on Eestis viimase paarikümne aasta jooksul vähenenud ligi kaheksa korda. Et turvalisuse suurendamise osas järgmine suurem edasiminek saaks toimuda, peame rohkem üheskoos pingutama, sest selleks peame leidma lahendused kõige keerulisematele juhtumitele. Küsimus on selles, et kuidas aidata neid, kes ei ole ise oma turvalisuse suurendamiseks võimelised panustama ja mõningatel puhkudel jääb puudu ka pealehakkamist. Sellises olukorras inimeste aitamiseks tuleb tihtipeale läheneda personaalselt ja selles osas on koostöö kohaliku omavalitsuse, lähedaste, teiste koostööpartneritega Päästeametile väga oluline. On veel terve rida erinevaid tegevusi nagu hädaolukorraks valmisolek, ohutusjärelevalve tegevused, planeerimistegevus jne, mis vajavad pidevat ühises inforuumis olemist, et tagada võimalikult turvaline elukeskkond ja valmisolek hädaolukordadega toimetulemiseks."

Raul Kudre arvas, et iga-aastased kohtumised on vajalikud juba selleks, et inimesed saavad kokku ja näevad üksteist näost näkku. „Kohaliku omavalitsuse ja Päästeameti teemad on väga läbi põimunud alates kriisiolukordadest kuni ennetustööni. Üheks teemapunktiks oli Luhamaa võimalik vabatahtlik päästekomando, „Kodud tuleohutuks" projekt, hoonete turvalisus ja mitmed muud teemad."

* * *

Kaino Zilmer, millised küsimused tunduvad olevat Setomaal olulised ja kas need erinevad või eristuvad teistest Võrumaa valdadest?

Eks probleemid on ikka samad, mis ka teistes Võrumaa ja Kagu-Eesti omavalitsustes üldiselt. Kuna Kagu-Eesti elanikkond on Eesti keskmisest vanemaealisem, sh on Kagu-Eestis palju üksi elavaid eakaid ja ka terviseprobleemidega inimesi, keskmisest rohkem on väiksema sissetulekuga peresid, esineb keskmisest rohkem alkoholi liigtarbimist. Need tegurid mõjutavad olulisel määral turvalisuse küsimuste lahendamist.

Millistele ohtudele või riskidele tasuks just talvekuudel tähelepanu juhtida?

Talvekuudel on suur oht hoonetulekahjude tekkimiseks kodudes, kus küttesüsteemid ei ole korras ja külmade ilmadega ülekütmise korral on tulekahju puhkemise võimalus. Ka esineb kodudes, kus sügisel korstnapühkija kutsuda ununenud, korstnates tahmapõlemisi. Lisaks saavad külmade ilmadega suurema koormuse kodude elektripaigaldised, kus elektriga lisasoojust toodetakse. Kui elektripaigaldis saab üle koormatud, siis võib ka tulekahju puhkeda. Külm kaanetab veekogud jääga ja see meelitab kalastajaid, uisutajaid ja erinevate teiste harrastuste viljelejaid jääle. Niikaua kui jääkate ei ole vähemalt 10 cm paks, on inimesele jääl viibimine ohtlik. Kuid alati peab jääl viibides arvestama asjaoluga, et jää paksus ei pruugi kogu veekogu ulatuses olla sama. Ohtlikud kohad on kaldaäärsed allikad, jõgede, ojade suubumiskohad jne.

Koos tuleb rohkem pingutada. Võrumaa päästepiirkonna juhataja Kaino Zilmer ja ennetusbüroo juhtivspetsialist Kristi Randla. *Foto: Indrek Sarapuu*

Külmad ilmad võivad tuua kaasa õnnetusi

Päästeameti varasem kogemus on näidanud, et külmakraadide lisandudes suureneb hüppeliselt tulekahjude ja tules hukkunute arv.

2016. aasta jaanuaris hukkus külmalaine ajal tulekahjudes kolme nädalaga 11 inimest. 2018. aastal oli kahenädalase külmalaine ajal 4 hukkunut. Viimastel aastatel on talved olnud soojemad, kuid õnnetusi juhtub sellegipoolest palju. Aastatel 2019–2020 põhjustas 102 eluhoone tulekahju küttesead me kasutamine, 26 korral peitus põhjus küttesead me rikkes ning 20 korral oli tegemist tahmapõlenguga. Kurvad tagajärjed kaasnevad ülekütmise, hooldamata küttesüsteemide, põlevmaterjalide hoiustamisega küttekollete läheduses ning tuha paigutamisel põlevmaterjalist anumatesse. Tuli võtab nii inimelusid kui tekitab suurt varalist kahju.

RAIVO KUNST
Värska päästekomando pealik
Tel 52 90218, raivo.kunst@rescue.ee

Külma ilma korral kiputakse kütma maja ühe korraga võimalikult kuumaks. Päästeamet soovitab pigem kütta korraga vähem, kuid sagedamini. Ahju, pliidi, kamina ja muude küttekehade läheduses ei tohi mitte mingil juhul olla kergesti süttivaid esemeid nagu vaipu, küttepuid, vanapaberit, mööblit jm. Siiber tuleb sulgeda alles siis, kui söed enam ei hõõgu, vastasel juhul tekib vingugaas, mis pääseb tuppa ning võib võtta elusid. Kui levinud on arvamus, et süte hõõgumise ajal suletud siibri puhul püsib ahi kauem soe, siis pottsepad kinnitavad, et testid ja katsed lükkavad selle arvamuse ümber, ning jätkavad, et kui lisasoojuse saamiseks võetakse kasutusele elektrilisi radiaatoreid või soojapuhureid, tuleb jälgida elamise elektrisüsteemi võimalusi ja vältida ülepinget.

Külmade ilmade saabumisel kerkib ka korralikult soojustamata torude jäätumise probleem. Torustike külmumise vältimiseks tuleb need katta lisaisolatsiooniga. Torustike sulatamine lahtise tulega, näiteks leeklambiga, pole samuti soovitav. Jäätunud torude ohutuks sulatamiseks võib kasutada soojakaableid või järelevalve all olevat soojapuhurit.

Suitsu- ja vinguandurid töökorda! Lisaks õigetele kütmisvõtetele vastutavad ohutuse eest ja päästavad elusid töökorras suitsu- ja vingugaasiandurid. Tuletame meelde, et Riigikogu kiitis heaks seadusemuudatuse, mille kohaselt muutub vingugaasiandur kohustuslikuks igas kodus, kus on ahi, puuküttepliit või kamin. Vingugaasiandur tuleb paigaldada esimesel võimalusel, kuid mitte hiljem kui 1. jaanuaril 2022. Seni on vingugaasiandur olnud kohustuslik vaid neis eluruumides, kus asub korstnaga ühendatud gaasiseade.

Eelmise aasta statistika kohaselt on tule tõttu elu kaotanute keskmine vanus 62 aastat. Seega, olles oma kodu ohutuses veendunud, aidake ka üksi elavaid sugulasi ja naabreid, et ka nende kodu oleks soe, kuid tuleohutu.

Avatud on Kagu-Eesti spetsialistide eluasemete toetusmeede

Toetusmeede on avatud 11. jaanuarist kuni 11. veebruarini 2021.

Toetuse andmise eesmärk on parandada Setomaa vallas elavate spetsialistide elamistingimusi, aidates seeläbi kaasa piirkonna majandusarenguks oluliste spetsialistide jäämisele ja tulemisele piirkonda. Toetatakse nii spetsialisti eluaseme soetamist kui ka renoveerimist.

Toetuse taotlejaks saab olla füüsiline isik, kellel on:

kõrgharidus või kutsekeskharidus ja/või töökohale vastav erialane väljaõpe või töökogemus;

piirkonnas tegutsevas ettevõttes tööandjaga dokumentaalselt tõendatav tähtajatu töösuhe, ta on piirkonnas tegutseva äriühingu juhatuse liige või piirkonnas tegutsev füüsilisest isikust ettevõtja.

Toetuse saamise korral peab eluruum olema vähemalt kolm aastat aruande kinnitamise kuupäevast arvates:

1) toetuse saaja omandis või kaas- või ühisomandis;

2) toetuse saaja alaline elukoht;

3) toetuse saaja elukoht rahvastikuregistri andmetel.

Toetust saab ühe eluaseme kohta küsida programmist üks kord. Sel aastal toetatakse spetsialistide eluasemete soetamist ja renoveerimist 31 990 euroga.

Toetuse suurus ühe spetsialisti eluruumi kohta on 5 000 kuni 10 000 eurot, millest taotleja omafinantseering on vähemalt 33%. Toetus moodustab kuni 67% projekti abikõlblikest kuludest.

Projekti abikõlblikkuse periood on taotluse rahuldamise otsuse tegemise päevast arvates kuni 13 kuud.

Taotlusvorm koos lisadega tuleb esitada digitaalselt allkirjastatuna e-postile vald@setomaa.ee. Paberkandjal saab taotlusi esitada Setomaa Vallavalitsuse kantseleisse või teeninduspunktidesse.

Täpsem info toetusprogrammi, spetsialistidele ja eluasemele esitatavate nõuete ning taotlusvooru läbiviimise kohta, sh vajalikud taotlusvormid, leiab valla kodulehelt.

Lisainfo

- Setomaa vallavalitsuse arendusspetsialist **Ulvi Oper,** tel 5786 9861, e-post: ulvi.oper@setomaa.ee.

Avatud on hajaasustuse programmi taotlusvoor 2021. aastaks

Riigi Tugiteenuste Keskus (RTK) avas 1. veebruarist 2021 hajaasustuse programmi taotlusvooru. Programmiga soovitakse tagada maapiirkondades elavatele peredele head elutingimused ja aidata kaasa elanike arvu püsimisele piirkondades.

Hajaasustuse programmi kaudu rahastatud toetuse abil on võimalik välja ehitada veevärk ja kanalisatsioon, teha korda koduõuest suurele teele viiv juurdepääsutee või paigaldada autonoomseid elektrisüsteeme. Projektide teostumisse panustavad võrdselt nii riik, kohalik omavalitsus kui ka taotleja. Taotlusi on võimalik esitada kohalikele omavalitsustele 1. veebruarist kuni 1. aprillini 2021.

Täidetud taotlus koos kohustuslike lisadokumentidega tuleb digitaalselt allkirjastatuna saata Setomaa Vallavalitsuse e-posti aadressile vald@setomaa.ee, paberkandjal taotlused Setomaa Vallavalitsuse kantseleisse või Setomaa valla Meremäe, Mikitamäe ja Luhamaa teeninduspunktidesse hiljemalt 1. aprillil 2021.

Projekti kestuse arvestus algab toetuslepingu sõlmimisest ja peab olema lõppenud vähemalt taotlusvoorule järgneva aasta 31. oktoobriks. Täpsem info ja blanketid Setomaa valla kodulehel.

Lisainfo

- Setomaa vallavalitsuse ehitusspetsialist **Rainer Soosaar,** tel 785 6635 või 506 3225, e-post: rainer.soosaar@setomaa.ee.

Lumetõrjenõuded Setomaa valla kohalikel teedel ja erateedel

1. Tööde teostamisel juhinduda majandus- ja taristuministri määrusest nr 92 „Tee seisundinõuded“, vastu võetud 14.07.2015, peatükk 4 „Talihooldus“ ja määruse lisadest 6, 7, 8 ning käesoleva tehnilise kirjelduse nõuetest.

2. Teedel lumekihi kriitiline paksus:

2.1. kohev lumi 10 cm;

2.2. sulalumi või lörts 5 cm.

3. Lumevallide vahe mõõdetuna tee pinnalt 5 meetrit või kitsamal teel vähemalt sõiduraja laius. Lume- või lörtsikihi paksust arvestatakse kinnisõidetud lumekihi pinnast.

4. Lumetõrjetöödega alustatakse peale lumesaju lõppu platside ja kõnniteede puhul hiljemalt 2 tunni jooksul ning mujal hiljemalt 3 tundi peale vastavasisulise korralduse saamist tellija esindajalt, kui ei ole kokku lepitud teisiti. Lumetõrje peab olema kvaliteetselt teostatud hiljemalt 16 tunni jooksul, eriolukorra korral 30 tunni jooksul, kõnniteed ja parklad 4 tunni jooksul peale lumekoristuse algust.

5. Tööpäevadel alustatakse lumetõrjetöödega eelisjärjekorras õpilasveo liinide teedel, kindlustades tee läbitavuse vastavalt sõidugraafikule. Valla allasutuste teenindusmaal (koolide-lasteaedade parklad, sissesõiduteed) peavad lumetõrjetööd olema teostatud hommikul kella 7-ks.

6. Kui teeolud muutuvad eesmärgiks seatud seisundinõuetest halvemaks eriolukorra tõttu, siis pikeneb hooldetsükli aeg 24 tunni võrra.

6.1. Eriolukord on tugev lumesadu (üle 10 cm lund 12 tunni jooksul), tuisk kestvusega üle 6 tunni, jäite tekkimine kestvusega üle 4 tunni ja muudest erakordsetest ilmastikunähtustest tingitud teeolude oluline halvenemine. Eriolukorra piirkonna kehtestab tee omanik talihooldust teostava isiku ettepanekul. Vajadusel võrreldakse andmeid lähimate meteoroloogiajaamade andmetega.

7. Lume sahkamisel tuleb hoiduda mahasõitude ja suubuvate teede ummistamisest.

8. Erateede omanikud peavad teavitama valla majandusspetsialisti lumetõrje teostamise vajadusest.

9. Erateede omanikud peavad puhastama teeservad vähemalt 3,5 m kõrguselt ja 2 m laiuselt puude okstest, et oleks tagatud lumetõrjetehnika ohutu juurdepääs majapidamistele. Kui seda nõuet ei ole täidetud, on lumelükkajal õigus jätta see teelõik lükkamata, tehes hetkeolukorrast pildi.

10. Ilupõõsad, puuistikud, kivid, kanalisatsioonirajatised, truubid jms tuleb tähistada viisil, et need oleksid nähtavad ka pimedal ajal ning olenemata lumekihi paksusest (nt tähistada helkurribadega, postidega). Märgistamata objektide kahjustumisel kannab kulud kinnistu omanik.

11. Teenuse pakkuja ei ole kohustatud puhastama hoovi.

12. Teenuse pakkuja peab ruumi võimaluse korral puhastama majapidamise juures platsi, mis on vajalik sõiduauto või prügiauto ümberkeeramiseks.

Lumetõrje maanteel.
Foto: transpordiamet

13. Kohalik omavalitsus ei korralda lumelükkamist ega muud talihooldust erateedel juhul, kui teele on paigaldatud sõitu keelav liiklusmärk (märk nr 311), sissesõitu keelav liiklusmärk (märk nr 331) või mõni muu edasisõitu keelav liiklusmärk või takistus. Teavitussilt ERATEE ei ole sissesõitu keelav märk. Palume liiklusmärgid eemaldada või märkidele peale panna kilekott, et teostataks lumelükkamist.

Lisainfo

- Setomaa vallavalitsuse majandusspetsialist **Lauri Saar,** tel 520 4526, e-post: lauri.saar@setomaa.ee.

- Setomaa Vallavalitsusel lõppesid kevadel kõigis piirkondades lumetõrje teenuse osutamise töövõtulepingud. Uute töövõtjate leidmiseks kuulutati kahel korral välja riigihanked, mis paraku ebaõnnestusid kolmele piirkonnale lumetõrje teostaja leidmise osas. Detsembri alguseks on siiski leitud kõigisse piirkondadesse töövõtjad, kuid kahjuks kolme aasta asemel ainult üheks lumelükkamise perioodiks. Teatud piirkondade vastu vähene pakkujate huvi teeb murelikuks ka edaspidiseks, et lähipiirkonnas tegutsevad ettevõtted ei soovi enam lumetõrje töid teostada. Põhjuseks tuuakse, et lund ei ole, aga valmis peab ikkagi olema, ja kui on lund, siis ei ole elanikud rahul lumelükkamisega. Ühtepidi on sõnum vallavalitsusele, et kuidas leida hea lahendus olukorraks, kui lund ei ole ja peab valmis olema tööle asumiseks. Teistpidi sõnum ka kodanikele, et oleme mõistvad tööde teostajate vastu, kes annavad endast parima.

Lumetõrje teostajad Setomaa valla kohalikel teedel 2020–2021

Piirkond	Teostaja	Kontaktisik	Telefon	E-post
Värska alevik	OÜ Setomaa Haldus	Toivo Kruusamäe	529 5341	haldus@setomaa.ee
Velna ja Väike-Rõsna	FIE Kuuse Aare talu	Aare Kuus	520 5506	aare1954@hot.ee
Treski ja Tonja	Müüri Talu OÜ	Kristo Luik	5622 5753	myyri.talu@gmail.com
Saatse ja Korela	Müüri Talu OÜ	Kristo Luik	5622 5753	myyri.talu@gmail.com
Nedsaja ja Kolodavitsa	Hurmi talu Einar Tobreluts FIE	Einar Tobreluts	5341 4002	einar.tobreluts@gmail.com
Mikitamäe ja Rõsna	FIE Toomas Toobre	Toomas Toobre	5190 6684	toomastoobre@gmail.com
Võõpsu ja Lüübnitsa	Lagepalo OÜ	Veiko Jäämets	513 0915	mtz82@hot.ee
Niitsiku ja Karisilla	Niitmisteenus OÜ	Kalmer Kütisaar	514 1270	niitmisteenus@gmail.com
Härma ja Hilana	Alametsa Agro OÜ	Priit Kunnus	5396 4102	priit.kunnus@gmail.com
Rokina ja Obinitsa	Kuustiku OÜ	Oliver Land	506 6049	oliver.land@mail.ee
Piusa ja Veretinä	Fortis Ager OÜ	Daniel Hakk	5349 7035	daniel.hakk@gmail.com
Meremäe ja Uusvada	Tiri-Jakobi talu FIE	Karin Sepp	508 6893	maamehegolf@gmail.com
Olehkova ja Kuigõ	Priit Rebane FIE	Priit Rebane	5349 0598	priitreps@hot.ee
Miikse ja Kalatsova	Põlgaste talu OÜ	Janek Eerik	527 4044	polgastetalu@hot.ee
Tsirgu	Põlgaste talu OÜ	Janek Eerik	527 4044	polgastetalu@hot.ee
Luhamaa	OÜ M.A.O	Keit Kukk	525 6044	keit.kukk@gmail.com

Setomaa Vallavolikogu istung 17.12.2020

- Setomaa valla 2021. aasta eelarve esimene lugemine lõpetati ja eelarve eelnõu muudatusettepanekute tegemise tähtajaks määrati 11. jaanuar 2021 kell 17.
- Muudeti Setomaa Vallavolikogu 26.02.2020 määrust nr 4 „Kagu-Eesti spetsialistide eluasemete toetusmeede“.
- Otsustati koroonaviiruse (COVID-19 haiguse) leviku tõkestamise vajadusest tingitult lasteaiarühmade sulgemisel vabastada Setomaa valla koolieelsete munitsipaallasteasutuste lastevanemad lastevanemate poolt kaetava kohatasu maksmisest.

Setomaa valla kirjaliku enampakkumise korraldamine

Setomaa vallavalitsus andis korralduse võõrandada avaliku kirjaliku enampakkumise korras kõrvalolevas tabelis toodud Setomaa valla varad.

Pakkumised tuleb esitada või saata kullerpostiga Setomaa Vallavalitsusele hiljemalt 15. veebruaril 2021 kella 10-ks aadressil Pikk tn 12, Värska alevik, Setomaa vald, Võru maakond 64001. Ümbrikule märkida: pakkuja kontaktandmed, pealkiri „Lähiaadressi nimetus“ ning hoiatusmärge „Mitte avada enne 15.02.2021 kella 10.30 enampakkumist!“

Saabunud pakkumised registreeritakse ja pakkumise esitaja soovil väljastatakse tõend pakkumise esitamise kohta, pakkumise saatmisel kullerpostiga on tõendiks postiettevõtte vastav kviitung.

Kirjalike pakkumiste avamine toimub 15. veebruaril 2021 kell 10.30 Setomaa Vallavalitsuses III korrusel, aadressil Pikk tn 12, Värska alevik, Setomaa vald, Võru maakond, 64001. Pakkumiste avamine on avalik.

Enampakkumise võitjad peavad kahe kuu jooksul sõlmima notariaalse ostu-müügi lepingu.

Lähiaadress	Asustusüksus	Katastritunnus	Kinnistu registriosa nr	Kinnistu suurus (m²)	Sihtotstarve	Alghind (eurot)
Partsi	Säpina küla	73201:001:0236	13633550	6386	elamumaa	3000
Veski	Antkruva küla	73201:001:0435	15265150	4928	tootmismaa	4000
Mureli	Järvepää küla	46503:005:0126	2594438	16415	elamumaa	6500
Ojanurme	Saabolda küla	73201:001:0925	18586950	11488	elamumaa	5500

2020. aasta taotlusvoorus kinnitatud projektid said PRIA heakskiidu

MTÜ Piiriveere Liider 2020. aasta taotlusvoor oli avatud 17.–26. augustini. Projektitaotlusi sai esitada kahte meetmesse: elukeskkonna arendamine (meede 1) ja ettevõtluse arendamine (meede 2). Kõik esitatud 35 projektitaotlust saadeti hindamiskomisjonile sisuliseks ehk hindamiskriteeriumitele vastavuse hindamiseks, toetuse said 23 projekti kogusummas 224 181 eurot.

MTÜ-lt Piiriveere Liider pole varem toetust saanud 40% käesoleva taotlusvooru taotlejatest. Taotlejate seas oli kõrgeim erasektori aktiivsus (57% esitatud taotlustest), sellele järgnesid kolmas sektor (31,5% taotlustest) ning kohalikest omavalitsustest taotlejad (11,5% taotlustest).

2020. aasta taotlusvooru kõrgeima punktiskoori pälvis hindamiskomisjonilt MTÜ Tedrekuke projektitaotlus, millega rajatakse Nedsaja metsamaja juurde traditsiooniliselt ehitatud palksaun, et tagada külastajatele pesemisvõimalused, suurendades nii Nedsaja metsamaja konkurentsivõimet ja atraktiivsust puhkamise kohana, meelitades külastajaid madalhooajal ning võimaldades kõrghooajal inimestel pikemalt peatuda.

Elukeskkonna arendamise meetmest (meede 1) toetatakse kuut projekti: Räpina sadamasse ellingu rajamist, Setomaa Noorsootöö Keskuse ventilatsiooni- ja küttesüsteemi rekonstrueerimist, Misso endise koolihoone asukoha ümberkujundamist kogukonna välialaks, Seto lauluema Maria Kütte hauaplatsi tähistamist hauamonumendiga Laossina kalmistul, MTÜ FUFF filmivaatamise tehnika soetamist filmiklubi käivitamiseks ja valveseadmete soetamist Räpina loomemajale.

Ettevõtluse arendamise meetmest (meede 2) toetatakse 17 projekti. Näiteks OÜ Kurveri seto talukompleksi käsitöömaja rajamist, OÜ VIP-Mööbel platvormhaagise ja tõstuki soetust, OÜ Santex päikesejaama rajamist, Seto Rõivakoda OÜ tööstoa avamist miljööväärtuslikus talus, Räpina meistrite e-kaubahoovi loomist, giiditeenust pakkuva www.setotours.com lehe ülesehitamist, nahkhiirte mulaažide soetust Piusa Külastuskeskusesse jt.

Soovime kõigile edu projektide elluviimisel!

MTÜ Piiriveere Liider

Lisainfo

- MTÜ Piiriveere Liider tegevjuht **Endla Mitt,** tel 512 7160, e-post: endla@piiriveere.ee.

2020. aasta taotlusvooru esitatud ja PRIA poolt heaks kiidetud projektitaotlused

Meetme nimetus	Esitatud taotluste arv	Taotletud toetuse summa (tuhat eurot)	Meetme eelarve (tuhat eurot)	Toetatud taotluste arv	Toetatud taotluste toetuse summa (tuhat eurot)	MTÜ/SA toetuse saajate arv	Ettevõtjatest toetuse saajate arv	KOV toetuse saajate arv
Elukeskkonna arendamine	12	162,1	70	6	70	2	1	3
Ettevõtluse arendamine	23	274,4	159,9	17	154,2	4	13	0
Kokku	35	436,5	229,9	23	224,2	6	14	3

Vabariigi aastapäeva ja Hilana Taarka 165. sünniaastapäeva tähistamine ning Tartu 2024

Märkamatult on möödunud jõulud ning aastagi vahetanud numbrit. On ootus ja lootus, et vaktsineerimise tulemusel hakkab ka koroonaviirus taanduma ning meil kõigil on võimalus taaskord kohtuda erinevatel üritustel ja kirikupühadel.

KARIN VILJUS
Setomaa vallavalitsuse haridus- ja kultuuriosakonna juhataja

Lähenemas on **Eesti Vabariigi 103. aastapäev**, mida Setomaa vald tähistab **24. veebruaril algusega kell 10 Petserimaa Vabadussamba väljakul Värskas**, kus lisaks kõnedele ning pärgade asetamisele Vabadussamba jalamile tunnustatakse ka inimesi, kes on oma tegudega ja tööga silma paistnud ning on ära teeninud Setomaa valla tunnustuse.

Kandidaate tunnustamiseks saab esitada 31. jaanuarini. Vabas vormis kirjalik taotlus tunnustamiseks esitada aadressil Setomaa Vallavalitsus, Pikk 12, Värska alevik, Setomaa vald, 64001, Võru maakond või e-posti aadressil vald@setomaa.ee.

Hilana Taarka 165. sünniaastapäev

Tänavu 22. märtsil möödub 165 aastat seto lauluema Hilana Taarka sünnist, mida tähistatakse **reedel, 26. märtsil Obinitsas**, kus antakse üle ka Hilana Taarka nimelised omakultuuripreemiad. Välja antakse kaks 500-eurost preemiat, mis on tunnustus seto pärimuskultuuri ja keele edasikandmise eest läbi uusloomingu ja uustöötluse kaudu. **Kandidaatide esitamise tähtaeg Hilana Taarka omakultuuripreemiale on 21. veebruar.** Kirjalikus ettepanekus tuleb välja tuua: 1) kandidaadi nimi ja kontaktandmed; 2) seto kultuuri edasikandmisel tehtud töö lühikirjeldus; 3) ettepaneku esitaja nimi ja kontaktandmed. Ettepanekud esitada aadressil Setomaa Vallavalitsus, Pikk 12, Värska alevik, 64001, Võru maakond või e-posti teel vald@setomaa.ee.

Tartu 2024

Tartu koos Lõuna-Eestiga on 2024. aasta Euroopa kultuuripealinn. Euroopa kultuuripealinn on üks Euroopa tähtsamaid kultuuriprojekte. Kultuuripealinna tiitlit on kandnud paljud olulised Euroopa linnad. Kultuuripealinn on mitme aasta pikkune teekond: tiitli pälvinud linn alustab programmi elluviimist kohe pärast korraldusõiguse võitmist. Tiitliaasta on seega vähemalt neli aastat kasvanud kultuuri-, kunsti- ja haridusprogrammi ning turundustegevuste kõrgpunkt. (Allikas: Tartu 2024 koduleht)

Kolmapäeval, 27. jaanuaril allkirjastavad Setomaa vald ja sihtasutus Tartu 2024 koostöölepingu Euroopa kultuuripealinna Tartu 2024 ettevalmistamiseks ja elluviimiseks aastatel 2021–2025. Allkirjastamine toimub **Värskas Reegi maja uisuväljakul algusega kell 16.30**. Kõnedega esinevad Setomaa vallavanem Raul Kudre, Tartu linnapea ja SA Tartu 2024 nõukogu esimees Urmas Klaas ning SA Tartu 2024 juht Priit Mikk.

Lisainfo

- Setomaa vallavalitsuse haridus- ja kultuuriosakonna juhataja **Karin Viljus,** tel 5855 2772, e-post: karin.viljus@setomaa.ee.

Kultuuripealinnaks valmistumisel oodatakse ideid uute ürituste kohta, mida Setomaalt kultuuripealinna programmi läbi projektitaotlusvooru esitada. Sündmused peavad vastama Euroopa kultuuripealinna väärtustele, mille kohta saad lugeda www.tartu2024.ee. Kuna praeguses epideemilises olukorras pole võimalust ideekorjeteks aktiivseid koosolekuid korraldada, siis kutsume kõiki setosid nii üle Eesti kui ka väljaspool Eestit esitama oma ideesid kirjalikult ja allolevast ankeedist lähtuvalt.

Ideed saata 15. veebruariks 2021 Setomaa Kultuurikeskusele aadressil: Setomaa Kultuurikeskus, Pikk 12, Värska alevik, 64001, Võru maakond või e-posti teel kultuurikeskus@setomaa.ee märksõnaga „Tartu 2024“. Kõik saabunud ideed töötatakse läbi, vajadusel võetakse täpsustamiseks ühendust idee pakkujaga ning edasi toimub ideede hääletus. Enim hääli saanud ideed esitatakse kultuuripealinna programmi läbi vastava projektitaotlusvooru.

TARTU 2024 • ÜRITUSTE IDEEDE ANKEET

Idee (üritus/tegevus) nimi

.....

Idee (üritus/tegevus) sisu

.....

.....

.....

.....

.....

Idee (ürituse/tegevuse) elluviija (ees- ja perekonnanimi või asutuse nimi, e-post, telefon)

.....

.....

Idee (ürituse/tegevuse) pakkuja (ees- ja perekonnanimi, e-post, telefon)

.....

.....

Meremäe ja Obinitsa raamatukogud 95

Algus valla lehe eelmise aasta novembrikuu numbris.

TIINA LILLMAA
ANNI LAHE
Obinitsa ning Meremäe raamatukogude praegused hoidjad

Käesoleva artikliosa alustuseks pean oluliseks rõhutada, et paljude siinsete alalõikude kokkupanemisel olen paljuski toetunud Setomaa Liidu kauaaegse sekretäri Kaja Tulluse poolt aastal 2013 Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia infohariduse osakonna üliõpilasena samanimelise seminaritöö koostamise käigus kogutud materjalidele. Kaja teemavalik oli minu jaoks väga huvitav ning sellele lähenemine uudne ja omanäoline. Eriti meeldis, et ta keskendus ennekõike just neile inimestele, kes meie raamatukogu tegemisi erinevatel aastatel vedanud olid. Aktiivselt otsis ta nende inimeste või vähemalt nende inimestega seotute kontakte ja vahetult ise suhtles nendega. Samuti suhtles ta mitmete meie endiste lugejate ja raamatukoguüritustel käijatega. Kõik see tõi Kaja töösse palju uut ja huvitavat materjali, millest nii mõndagi tema lahkel loal käesolevas artiklis kasutanud olen. Ja Kaja seminaritöö teema „Meremäe raamatukogu head hoidjad“ inspireeris mind niivõrd ja tundus olevat ainuõige kajastamaks meie raamatukogu 95-aastast ajalugu. Suur aitäh talle selle eest.

ANNI LAHE

Suure sõja ajal tegi Meremäel raamatukogutööd Aliide Heeringson. Järjepidevalt raamatukogu avatud ei olnud, tõsisem tegevus toimus suvest 1942 kuni kevadeni 1944. Mälestuste kohaselt pidi Aliide täitma ka mitmeid toonase vallavalitsuse ülesandeid, samuti on ta osalenud ka kohalikus noorteliikumises. 1944. aasta sügisel emigreerus Aliide Saksamaale.

1945. aastal tuli meie raamatukogu juhatajaks Friedrich Meri, Aluksne kandis elanud eesti päritolu kunstnik, laulja ja viiulimängija. Ta osanud hästi joonistada ja ilusti kirjutada, olnud alati väga viisakas, hea huumorimeelega ja lõbus inimene. Selle andeka mehe Meremäel oleku aeg jäi aga kahjuks lühikeseks, sest ta otsustas minna tagasi oma kodukanti. Vastseliina rajooni moodustamise järel kutsuti ta aga taas siiakanti. Tegutsedes põhiliselt küll Vastseliinas, aidanud ta aga meelsasti ka Meremäe rahvamaja juurde koondunud inimesi.

Aastatel 1946–1953 vahetusid raamatukogutöötajad Meremäel eriti tihedasti. Sel perioodil hoidsid meie raamatukogu Silvi Erik, Olga Vojevodova, Aleksei Kuusemägi, Eha Pilt, Aleksei Kalvik ja Luule Oper.

1953. aastal aga suunas Vastseliina rajooni kultuuriosakond Meremäe raamatukogu juhatajaks just sõjaväest vabanenud aktiivse ja energilise omakandi noormehe Vassili Lillepuu.

Meremäel töötatud aastaid meenutab Vassili nii: „Raamatukogu oli avatud iga päev, palju käis lapsi. Otse allusime küll oma külanõukogule, aga sisulist tööd juhendas ja kontrollis Vastseliina rajooniraamatukogu. Kõikidel lugejatel olid oma kaardid, raamatutel kataloogid. Rändraamatukogu oli kolhoosi kontoris, kuhu raamatuid tuli seljakotiga tassida. Palju tuli tegeleda igasugu agitatsiooniga ja käia talust tallu loomi loendamas. Ka lugemisõhtuid sai korraldatud. 1956. aastal asus ametisse Vassili noorem vend Ivo Lillepuu. Juba 1957. aasta algul sai need kohustused endale Kaarel Tetsmann, kes aga üsna varsti, seoses Meremäe 7-klassilise kooli muutmisega keskkooliks, otsustas pühenduda ikkagi täielikult oma muusikaõpetaja erialale. Kaarli järglaseks meie raamatukogus sai 1958. aastal uus muusikainimene, meie kooli endine õpilane, Tallinnas klubitööd ja raamatukogundust õppinud ning Meremäele suunamise saanud Valdur Helm. Täiskoht oli tal raamatukogus ning pool rahvamajas. Raamatukogust meenutab ta järgmist: „Kohale saadetud raamatud tuli kataloogida, inventeerida, liigitada. Et seda õigesti teha, tuli neid kõiki uurida ja lugeda, palju tuli poliitilist kirjandust. Pidi tegema näitusi, propagandat ja pidama ka loenguid.“

1959–1964 juhtis Meremäe raamatukogu erialase haridusega Pankjavitsa neiu Elvi Kirsipuu. Kõige muu vajaliku kõrval pühendus ta tõsiselt nõuetekohase kataloogide süsteemi sisseseadmisele. „Ta oli tõeline raamatukoguinimene, igas mõttes,“ on Elvi kohta öelnud tol ajal Meremäe külanõukogus ja hiljem meie vallavanemana töötanud Eevi Liinamäe. Koos teiste piirkonna aktiivsete noortega korraldati palju huvitavaid üritusi, mis kuulutuste põhjal paistsid küll propagandistlikud, aga sisult olid rahvuslikud.

Raamatukoguhoidjad aina vahetuvad

1964. aasta oktoobris asus tööle Meremäe Keskkooli vilistlane Maria Mets, keda toonased lugejad meenutavad kui väga lahket, abivalmist, loomingulist ja andekat raamatukoguhoidjat. Maria ise on oma ameti kohta maininud järgmist: „Öeldakse, et iga algus on raske. Minul see nii ei olnud. Armastasin väga raamatuid ja kõik inimesed minu ümber olid väga toredad, meil oli kogu majarahva ja teiste piirkonna asutustega väga hea koostöö.“ Obinitsas asuva elukohaga seoses lahkus Maria Meremäelt 1968. aasta oktoobris.

Juhtumisi oli siis, just mõne aja eest oma lapsepõlvekoju Kalatsovasse tagasi tulnud raamatukoguhariduse ja hea töökogemusega Mare Poll. Kohaliku külanõukogu palvel sai temast Meremäe raamatukogu järgmine juhataja ning kõik läks sujuvalt ja hoogsalt edasi. Mare alustas meie raamatukogu ajaloo tõsist uurimist ja kohalike inimeste mälestuste kogumist. Petseri koduloomuuseumist ja Pihkva arhiivist õnnestus tal kätte saada mitmeid suure väärtusega meie ajalugu puudutavate dokumentide fotokoopiaid. Väga hoidis Mare omi lugejaid. Et raamatud ka teeninduspiirkonna kaugemate külade inimestele lähemale viia, käivitati tema eestvõtmisel toonase Võit sovhoosi Meremäe, Uusvada, Lepa ja Tsirgu osakondade kontorites ning Kalatsovas, autokaupluse peatuskohas, raamatukogu laenutuspunktide töö. See tõstis tublisti laenutuste ja lugejate arvu. Niivõrd palju, et sügisel 1971 otsustas külanõukogu teise töötaja juurde võtta.

Lühikest aega töötas Mare kõrval Villu Lillmaa, kelle lahkumise järel kevadel 1972 tehti Mare soovitusel raamatukogutööle asumiseks ettepanek allakirjutanule (Anni Lahele – toim). Laialdase kirjandushuvi, aga ka esialgse raamatukogutöö kogemuse olin saanud Meremäe Keskkooli tunnustatud eesti keele ja kirjanduse õpetajalt ning raamatukogu juhatajalt Ivi Tetsmannilt. Sealsamas meie kooli raamatukogus kujunesid välja ka minu elukutsevaliku eelistused. 1973. aasta kevadel, mil olin juba ligi aasta oma kodukandi raamatukogus Mare Polli kõrval, tema heatahtlikul, põhjalikul ja oskuslikul juhendamisel toimetanud, oli loogiline asuda kohe ka erialast kõrgharidust omandama. 1973. aasta juuni keskpaigaks olid sisseastumiseksamid tehtud ning minust sai Eduard Vilde nimelise Tallinna Pedagoogilise Instituudi raamatukogunduse ja bibliograafia eriala kaugõppeosakonna üliõpilane. Viieaastase õppetsükli töö kõrvalt lõpetasin 1978. aasta juunis ning oma valitud erialale, samuti oma armsale kodukandile olen truuks jäänud tänase päevani.

1. jaanuaril 1974 läksid kõik maaraamatukogud külanõukogude alluvusest Võru rajooni TSN TK kultuuriosakonna juhtimise alla. Mare Poll viidi üle Võrumaa Keskraamatukokku. Meremäele jäi 1,5 ametikohta, juhataja kohustused anti minule. 0,5 koormusega tuli esialgu tööle kooli inglise keele õpetaja Hele-Mall Remmel, hiljem Sinaida Mäepalo. 1. jaanuarist 1979 jäi alles vaid üks ametikoht. Lapsehoolduspuhkuste puhul on erinevatel aegadel põhitöötajaid asendanud Eha Zerel, Jüri Adams, Helga Uba ning lühikest aega ka Voldemar Rannaste. Nii see elu on läinud ja aeg lennanud.

Südamest täname kõiki oma häid lugejaid, kõiki oma tublisid eelkäijaid, meie häid abilisi ja koostööpartnereid kõikidel erinevatel aegadel, kõikidest meie teeninduspiirkondade asutustest ja organisatsioonidest. Erinevate aegade vallavanemaid, vallavalitsuste ja volikogude liikmeid. Kõiki töötajaid, koristajatest kõrgete ülemuste ja ametnikeni, kellega koos oleme nii Obinitsas kui Meremäel oma katuste all väga sõbralikus koostöös toimetanud ning kes alati on lugu pidanud raamatutest ja hoidnud oma raamatukogusid. Eriline tänu kuulub Võrumaa Keskraamatukogu ning kunagise Kultuuriosakonna töötajatele abivalmiduse ning meie töö oskusliku ja heatahtliku suunamise eest.

Head lugemisisu!

Setomaa valla matk 2020

REIN ZAITSEV

Haigusega kimpus olev aasta 2020 sai Setomaa vallas saadetud ära tervist kosutava ühise matkaga.

Teele asuti valla üheksas erinevas kohas 31. detsembril kell 12. Erinevates külades olid kohalikud eestvedajad välja mõelnud marsruudid, et matk kulgeks ladusalt ja huvitavalt. Siinkohal täname eestvedajaid: Võõpsus Liina Raidla, Mikitamäel Piret Kase, Kolossovas Silver Hüdsi, Nedsajas Toomas Valk, Obinitsas Aare Hõrn, Navikõs Rein Tarros, Meremäel Rein Järvelill ja Luhamaal Aarne Leima.

Ilm oli kerge plusskraadiga, aga igal pool kattis maad kosutav lumine vaip. Kogu valla peale kogunes osalejaid 124 inimest.

Need, kes osalesid, olid rahul ja juba seati plaane käesoleva aasta matkaks. Kindlasti on kõik oodatud 2021 aastalõpu matkale 31. detsembril kell 12.

Setomaa suusasari on hoo sisse saanud

REIN ZAITSEV

Üle aastate on ilus talv ja suusarõõmu saab nautida Setomaa vallas Mikitamäelt Meremäeni. Samuti on algust tehtud Setomaa suusasarjaga, kus esimesel etapil 14. jaanuaril oli Värskas osalejaid vaatamata külmale ja tuulisele ilmale pea viiskümmend. Lehe ilmumise ajaks on Värskas ka II etapp suusatatud. Edasi jätkub suusasari juba 4. veebruaril Meremäel, 11. veebruaril Mikitamäel ning viimane etapp on kavas jälle Värskas 11. märtsil. Ootame kõiki suuremaid ja väiksemaid suusasõpru eelnimetatud kohtades kella 16–17.15. Rajale saab selles ajavahemikus minna endale sobival ajal. Juhendiga saab tutvuda Setomaa valla kodulehel.

Suusarajal. *Foto: Reigo Teervalt*

Lõkke- ja kiigeplatsi rajamine Navikõ külas

Navikõ Külaselts alustas 2020. aastal külaplatsi kordategemisega. Talgute käigus eemaldati platsilt pajuvõsa ja loodi eeldused ala edaspidiseks niitmiseks, korrashoidmiseks ja kasutamiseks. Kevadel saime toetuse, mille abil rajati külakiik. Edaspidi on võimalik platsil teha lõket, kiikuda ja korraldada Navikõ ja Ignasõ küla ühiseid kokkusaamisi.

Projekt

- Eesmärk: kogukonnal on suvine kooskäimise ja ajaveetmise koht.
- Periood: 1.04.2020 – 1.04.2021.
- Läbiviija: Navikõ Külaselts.
- Projekti on rahastatud kohaliku omaalgatuse programmi vahenditest.

Veendu oma aadressi ja postkasti korrektsuses

Selleks, et Eesti Post saaks kõik pakid ja kirjad kohale tuua, peab saadetistel olema märgitud õige ja ajakohane aadress. Kui aadress on vale, siis võib saadetise õigele aadressile toimetamine olla postikulleri jaoks väga keeruline või lausa võimatu ning saadetis suunatakse tagasi saatjale. Õige aadressi kontrollimine uute tellimuste puhul on eriti oluline, kui teie piirkonnas on hiljuti toimunud aadresside muutmine või määramine kohaliku omavalitsuse poolt.

Samuti on saadetiste kohaletoimetamisel oluline, et kliendi postkast oleks õigesti märgistatud, hõlpsasti leitav ning heas seisukorras. Eestis on ligikaudu 600 000 postkasti, mille hulgast paljud ei vasta nõuetele või on õigesti märgistamata ja teevad kirjakandja töö raskeks ja ajakulukaks.

Korrektne postkast, mis on ka hästi märgistatud, teeb kirjakandja töö lihtsamaks ja aitab tellitud saadetistel kiiremini postkasti jõuda. Postkasti asukoha juures peaks jälgima, et sellele oleks tagatud aastaringne ligipääs ja et tee postkastini ning postkasti alune oleks takistustest vaba (lumi, jää, jalgrattad, lapsevankrid, suusad jne).

Oluline on ka, et postkast ning maja oleks korralikult nime või numbriga tähistatud, sest tähistamata postkasti ei pruugi oodatud saadetised kohale jõuda.

Õige postkast on tähistatud maja numbri ja tänava nimega või talu nimega või korteri numbriga. Samuti peaks postkast olema lukustatav, ilmastikukindel ja piisavalt suur (minimaalsed mõõtmed 25 x 35 x 6 cm) ja piisavalt suure avaga (23 x 3 cm).

Kiiremale postikandele aitavad kaasa ka grupipostkastid. Grupipostkast tagab postikullerile aastaringse ligipääsu ning elanikele seeläbi aastaringselt püsiva postiteenuse. Lisaks aitab grupipostkast postil kiiremini inimesteni jõuda, sest postikuller saab nii korraga täita kõikide ümberkaudsete majade postkastid. Seetõttu sõltub grupikastide arvust terve kogukonna posti kohaletoimetamise kiirus.

Grupipostkasti saab tellida Omniva kodulehelt: www.omniva.ee/grupipostkast.

Ligi tuhandet postkasti teenindav kirjakandja ei püsi kaua tervena, kui tee postkastide juurde on vesine, jäine või lumine. Seetõttu paneb Eesti Post talve lähenedes kõigile südamele, et inimesed oma postkasti ümbrused korras hoiaks.

Eesti Post

Üte Petsere-tagodsõ kooli oppaja mälestüse'

Kol'o algkoolist kõnõlas Preedeli (Rahasepä) Helgi

TORMI PIRET

Om 2020. aastaga XXVII Seto kuningriigipäiv Kolossova küläh. Mitmõ tuhandõ osalõja siäh om parhillanõ Valga liina ineminõ, seto naane Preedeli, näiopõlvõ nimega Rahasepä Helgi. Istus Helgikõnõ püüne iih ja kaes ilolist kuningriigipäivä. Kõrraga nakas karmani kõnõmassin täntämä. „Tereh, oppaja Rahasepp! Mi olõ tah püüne man Seto lipu all ja väega ooda umma oppajat."

Rahasepä Helgi nõsõs pistü ja lätt kipõ sammuga Seto lipu mano. Ja midäs tä näge – sirgõ ria pääl saisva' kõrvotsidõ nelli timä hüvvä opjat Kol'o külä algkooli aost. Heldene aig, olli' väigokõsõ' latsõkõsõ', a parhilla' omma' kõik vana' inemisõ', olõ-õi väega suurt vaiht, kiä om oppaja ja kiä opja. „Mia no'?" küüsüs oppaja Rahasepp. „Illos rivi om paigah, saa naada' võimlõmistunniga pääle."

Oppaja ja opja' olõ-õi ütstõist trehvänü pia 60 aastakka. Tuust aost pääle, ku noorõkõnõ Rahasepä Helgi oll' oppajast Kol'o algkoolih, aamõhtligu nimega Ignatovskaja natšalnaja škola, määne oll' Pankjavitsa külänõvvukogo alluvusõh ja nulkõ perrä Seeridsä nulgah. Helgi oll' tah oppajast aastagil 1962–1966, tähendäs kooni' Kol'o algkooli kinnipanõhkini.

Inne Helgiga kõnõlamist uursõ koolimaja kottalõ. Üte perre õnnõhtus sai koolimajalõ õnnõst. Maja ehtänü Vilo vallavanõba Sõmmõri Jaani tütär Kivistiku (näiopõlvõ nimega Sõmmõri) Aime ütel' śoodmuudu: „Mu esäkõnõ ehit' uma perrele elomaja Kol'o küllä. Maja sai valms arvada' 1943. aastagal. Pereh saa-as vahtsõh majah joht kavva ellä', selle õt 1944. aastagal tull' Jaanil jättä' uma majakõnõ maaha ja paeda' üteh perrega Setomaalt ar'." Nii saiegi Kol'o algkuul säädä' hinnäst sisse ilosah vahtsõh majah – Lätte taloh lätte lähkoh.

* * *

Oppaja Rahasepä Helgi, kuis saie Sinost oppaja?

Ma lõpõdi Petsere II Keskkooli ja tśuut aigu pääle tuud kutsti minno Petsere haridusosakunda ja pakti Kol'o algkooli oppaja aamõhtit. Ma õks mõtli tükü aigu, a peräkõrra anni nõuholõhki. Tuulsamal sügüsel saiegi minost koolioppaja ja kõrraga naaś śoo tüü mullõ väega miildümä. Latsõkõsõ' olli' ku kullakibõnakõsõ' – ilmahki olõ-õs vaia näide pääle hellü nõsta'. Mul oll' sääne tunnõh, õt olõ õkva ku sündünü oppajast.

Määndsit tunnõ Sa latsilõ anni'?

Ma olli ütsainumas oppaja, olõ-õs rohkõp edikedä. Kõiki tunnõ tull' anda', 1.–4. klass oll' tunnõh ütehkuuh. Ja pääle oppamisõ oll' vaia ka kooli vedosnigu tüü ar' tetä'. Samahtõ latsilõ pidosit kõrralda'. Latsõ' lauli', tandsõ' ja loi' luulõtuisi ja mu esä Rahasepä Tepo käve pilli mängmäh. Tä mänge akordionni, lõõtsa ja bajaani. Ku latsipido aig ümbre saie, sis jäie' latsõvanõba' koolimajja pilli perrä tandsma.

Rahasepä Helgi 2019. aastagal. *Tormi Pireti pilt*

Midä sullõ hindäle kõõ inäp miildü opada'?

Mu miildüväbä' tunni' olli' nuu', koh sai pall'o kõnõlda'. Nigu eesti keele tunnih. Pall'o sai kõnõldus muinasjutta ja näide perrä oppi', mia om hüä ja mia halv. Võimlõmistunn kah miildü – tah saie õgasagamadsi hel'omisi tetä'. A rehkendäminõ oll' mu hindä jaost liisnalt ikäv – olõ-õs muud ku numbre' ja numbre', vaia õks mano panda' ja maaha võtta'. Klassi iih oll' ullidu suur arvõlaud ja tuuga mi sis opõ tuud rehkendämist.

Kuis latsil opmisõga oll' – saiva' õks kõik kõrda?

Opmisõga oll' höste – ütski lats jää-äs tõõsõst aastagast samahtõ klassi. Ku kinkälgi oll' määnegi asi rassõ, sis istõ timäga kuuh pääle tunnõ ja tei tuu aśa selgest. Mul olli' targa' latsõ'.

Olõ' hüä, kõnõla' seto ja eesti keele pruukmisõst Kol'o algkoolih tuul aol.

Kõik oll' eesti keeleh. Kirä-keeleh. Tunni' olli' kiräkeeleh ja mukka' kõnõli' latsõ' kiräkeeleh.

No vaest nä umavaihhõl kõnõli' ka seto keeleh, a tuust tiiä-äi ma midähki.

Koh latsõ' elli'?

Latsõ' elli' lähkoh – Kol'o vai Kurvitsa vai Sitkova küllih ja käve' kuuli kotost. Kinkälgi olõ-õs vaia koolimajah üüd olla'.

Kuis süümisõga oll'?

Nuil, kiä' Kol'o küläh elli', oll' söögivaihõtunnih viländ aigu, õt kotoh söömäh kävvu'. Tõisil oll' kotost süük üteh võet.

Kuis koolimaja kraamit ja kütet saie?

Tuu jaost oll' erälde ineminõ – Lepistiku Siina. Timä oll' nii kraamjast ku kütjäst. Ja timä uma' latsõ' käve' ka sis Kol'o koolih.

Ku kavva Sa oppaja aamõhtit pei'?

Olli Kol'o algkoolih kooni' kinnipanõhkini. Latsi jäi vähäbäst ja vähäbäst ja 1966. aastaga sügüse tulõ-õs 1. klassi inäp üttegi last.

Mia saie koolimajast?

Koolimaja jäie tühäst. Mia vaihtõpääl tah oll', mõista-ai üldä', a 2016. aastagal, ku mi sukka' ütehkuuh maia otśmah käve, sis hain oll' nii korgõst kasunu, õt jeeli-jeeli saie mano. Perämäne setost külämiis tiidse kõnõlda', õt määndseki' vindlase' omma' maja ar' ostnu, a mito aastakka olõ-õi nimäki' inäp käunu. Sais tühält ja lagonõs.

* * *

Samah koolih, Kol'o algkoolih, om oppaja Rahasepp eis' olnu ka opjast. 1.–4. klass sai tah koolitarkuisi opit. Tuu oll' aastagil 1950–1954. Sis oll' nii pall'o latsi, õt koolih oll' kats vahetuist – hummogunõ ja õdagunõ. Inäp olõ-õi Kol'o küläh setokõisigi, latsist kõnõlamalda. Śoo kooli aig om ümbre.

Tuud suurõp rõõm om oppaja Rahasepä Helgil trehvädä' kuningriigipäävä̦l ummi hüvvi opjit ja kuulda', ku tähtsä om näide jaost olnu taa till'okõnõ koolikõnõ Setomaal Seeridsä nulgah Kol'o küläh. Ja oppaja jaost olõ-õi parõbat avvumärki ku opja', kiä' umma oppajat avvustasõ' ja kinkägä õnnõ lämmä' köüdüse' omma'.

Varahoitjil aastatsõõri kipõ tüü

KUNSTI TIIU

Setomaa Muuseumidõh (Saatse, Obinitsa, Verska) käüse varahoitjil aastatsõõri kipõ tüü. Meil olõ-i matal- õga korghuuaigu, meil om kogo aig, midä tetä' ja tüüd om ülepääkaala.

Jo kol' aastakka om käunu suvidsõl aol muuseumidõhe tuud kraami ülespildistäminõ ja päält tuud kultuuriministeeriumi nõvvõtõ perrä digitiiriminõ, õt parandada' muuseumikogodõ kättesaadavust. Śoo tegeminõ avitas parembahe hoita' mi esivanõmbidõ kraami, saia' ütskõik koh ilma veereh elleh Setomaalõ sõitmalda Eesti muuseumidõ veebivärehti muis.ee lehelt tiidä', miä koh om. Värmilitsõ' ni terävä' pildi' asju man näütäse' ar', määntse' nuu' aśa' ommava', tõõnõkõrd eiski koimulgu'.

Mi kodoluu-uurja', näütüste tegijä', tiidläse', muuseumitüütäjä' ja tõõsõki' muuseumikogo kasutamisõst huvtõt inemisõ' saava' pall'o lihtsambalt umma tüüd tetä'. Saava' kas vai vahtsit pitsimustrit pilotamisõst, oppaja materjalõ ummi koolitundõ läbiviimisõst, saias nii uusi tiidmisi ku pildilitsi näütit.

Korgilõ nõvvõtõlõ vastava' hüä' pildi' om tennü Tuulõ Toomas, kiä olõ-i pidänü pall'ost Talnast Setomaalõ tulõkit.

Õga pildistäminõ om jo terveh suur tseremoonia. Edeotsah om asju kokkovidäminõ ni stuudio ülesehitäminõ kuuh mitmõsugustõ lampõ, sirme ja muu kraamiga. Sis om tulnu varahoitjal musttuhat kumardust tetä', õt aśa' õigõt pite ette säädä' ja ar' võtta'. Pall'odõst asjust om jo mito vaadõht vaia tetä' vai tõõnõkõrd piltnigul rehetalo pääl turni', õt tekk terveh iloh pildi pääle saia'. Ja tuu kõik õi sünnü' kergelt. Peräst om tulnu taa kraam tagasi vitä'-rulli'-pakki' ...

Suur jago asjukogost ja põhiosa rõivakraamist om täämbätsest pildistet, a tüüd viil jakkus. Teno huulvidõlõ inemistõlõ om õga aastak peris pall'o vanavarra ka mano tuud. A muuseumidõl omma' viil muu' kogo', andmidõ tävvendäminõgi õi lõpõ' kunagi ...

Śoo pildistämisõ võimalusõ üle olõmõ veiga tenoligu' kultuuriministeeriumilõ ni muinsuskaitsõaamõtilõ, kinkõ projektist „Kultuuripärandi valdkonna arendamine" olõmõ kolmõl aaśtagal saanu küüsütü rahastusõ, veid'o üle 13 000 euro, mink iist Tuulõ Toomas om tennü pia 5000 pilti ja Setomaa muuseummõ varahoitja' nuu' üles laatnu, kõigilõ nätä' säädnü. Hüvvä kaemist!

Kunsti Tiiu kõnõlõmah seto pitsi päivi avamisõl. *Kogermanni Liisi pilt*

Näpotüülisõ' Setomaa kõgõ korgõbal mäel

VABARNA JANE

Seto Käsitüü Kogo õga-aastaganõ talsipühi jalotusk'auk oll 8. jaanuaril. Śool kõrral minti Setomaa valla kõgõ korgõba mäe – Maaniidü mäe pääle, mia om Luhamaa nulgah.

Hüä, õt mi näpotüülisõ' omma' ka' käpe' k'auja' ja mõistva' hinnada' kuuholõmist ja ilosat Setomaad. Aiťumma tiijuhilõ Aarnele ja Evile, suur teno hüämaigulitsõ tulõpääl tett söögi tegijäle Kristile!

Meil om 2021. aastagal hulga huvtavvi plaanõ, midä proomimi ello viiä': vallalitsi näpotüütalla päiv, miihi näpotüüaastaga opitarõ', seto värmilitsõ pilo päävä', „Umblõmi ütehkuuh" kokkosaamisõ'" jpm.

18. juulil saa Seto Käsitüü Kogol 15 aastakka ja kõgõ suurõp saavutus võisi' olla' aastaga peräotsah Seto rahvarõivaraamadu välläandminõ.

Näpotüülisõ' Setomaa kõgõ korgõmbah tipuh Maaniidü mäel. *Kala Ingriti kogo pilt*

Seto Instituut vidä seto keele oppust

Timahava keväjä saa läbi kol' aastakka kestnu kuuhtüüprojekt „Heritage teaching", koh om mitmit partnerit Eesti (Setomaa Liit, Seto Instituut) ja Vinne (Petseri administratsioon, Seto Etnokultuuriühing) poolõ päält. Nimi om välämaa keeleh, a projekti iihmärgist om alalõ hoita' umakultuuri. Tegemisõ' omma' suunat kohalikõ kuulõ koolilatsilõ ni oppajilõ.

RAUDOJA AHTO

Kooli' omma' saanu osta' hindäle muusigariistu, käsitüü tegemisõst asju ja muud säänest, mis avitas opada' umakultuuri. Śoo ao joosul omma' latsõ' ni oppaja' siist ku Petsere poole päält mitmit kõrdu kokko saanu. Ütehkuuh sai matkatus, kuĺatadus ja pühhi peetüs. Viimätse aastaga joosul om taud mi ettevõtmisi kõvastõ segänü ja olõ-i kokko saadu. Nuuri jaos om ütehkuuh tegeminõ ja olõminõ väiga tähtsä – õt nä tiiäsi ütstõist, selle õt mõnõ aastaga peräst nakasõ' nä jo mi ello edendämmä ni om hüä, ku tiidäs ütstõist ja tundas uma kandi kiilt ja kultuuri.

Instituudil om siih ettevõtmisõh päämätsest ülesandõst vahtsit seto keele ni kultuuri oppamisõ matõrjalõ tetä' ja vällä anda'. Inne vahtsõt aastakka sai valmist mitmit matõrjalõ, mis om ka kõigilõ kätte saia'. Mis nuu' omma' ni kuis nuid tetti, tahasi veedkese tutvusta'.

Seto keeleh om kirändust nii latsilõ ku suurilõ jo hulga vällä antu, a puudus om tuust edimätsest matõrjalist, kuis tuud opada' ni edimätse' sammu' keele opmisõst tetä'. Siih om olnu õks mitmit häti, mille tuud olõ-i tett. Edimält muidoki tegijä – kiä' mõistasi', nuil om hulga tegemist. Ja mis tetä', sääntse' tegemisõ' nõudva' ka rahha. Ku arvada', õt mis tuu sõs ar' olõ-i, võta' ette ja tii' ar', sõs ku nakat tegemä, om kõik hoobis tõisildõ. Siih tulõ jalki vasta mi üts eriperä – seto kiil olõ-i normeerit, õgah nulgah kõnõldas veedkese eismuudu ja ka kirja võit panda' mitund muudu. Ja pallõ' julgõ-i tuuperäst ka säänest tüüd ette võtta'.

Siih mõtligi mi instituudih, õt ku midägi tii, sõs proomi kampa haarta' inemisi eis' Setomaa nulkõst ja lasõ üle kaia' ütel ni tõõsõl keeletundjal, õt saasi õks hüä matõrjal, midä julgõt instituudi alt vällä anda' ni tõisilõ kasutamisõst jaka'. Kõik matõrjali' om Seto Instituudi kodolehe päält kätte saia' ja ka külgi pääle om nä niimuudu säet, õt saat ilosahe vällä trükki'.

Minevä aastaga lõpuh sai valmis „Lühkene seto keeleoppus". Śoo võisi eesti kiilde tõlki' ku „lühikene seto keele grammatika". Keeleoppusõ pandsõ' kokko Pajusalu Karl ja Hao Paul. Külgi pääle pandsõ Jüvä Sullõv ja kokkopandmisõ man kai' üle ni andsõ' nõvvu Palmi Silvi, Hoidmetsa Ilme ja Reimanni Nele.

Matõrjal om päämätselt mõtõld oppajilõ ja veedkese suurõmpilõ, kiä' jo mõistva' vai tahtva' arvu saia', kuis seto kiil om üles ehitõt. Sissejuhatusõh kaetas tuu pääle, määnes om seto kiil, õt seto keelel om kolm harro, mis kõik om veedkese eis' muudu – nuu' omma' põhjaseto, lõunaseto ja idaseto haro. Edesi tetäs juttu tuust, kuimuudu käü häältdüs, kuis muutusõ' ja moodustusõ' seto sõna', määnest muudu käü eitüs, kuis ao' moodustadas seto keeleh ja lõpust kõnõldas ka, kost om peri seto sõna'.

Muidoki om kunst, kuis saa päämätse aśa nii lühkolt ja ilosahe ar' seletä', a autori' om väiga tubli' olnu ja kõik tuu suurõ matõrjali 38 lehe pääle ar' mahutanu ja tuud viil niimuudu, õt õga ineminõ ka ilosahe arvo saasõ. Ku usu-i, kae' perrä, loe' läbi ja sa saat umma seto kiilt parõbast.

Tüülehe' aabitsa mano ja väiko eesti-seto sõnastik

Latsilõ seto keele opmisõ ütest päämätsest abimehest om õks olnu „Seto aabits", mis anti edimält vällä 2012 ja päält tuu om timmä mano trükit viil mitu vuuri. Õt oppaja saasi latsilõ parebahe opada', tetti mano ka „Tüüraamat oppajalõ", a kaḱos saa-s näid tett nii pallõ ku vaia (vaest saa ka tuu instituudi lehe pääle üles panda', ku matõrjal üles otsi'). Nii saiõgi vällä märgitüs, õt aabitsa mano tulõ tetä' tüülehe', midä saat kasuta' koolitunnih, kotoh, latsiaiah või hoobis keelepesä tunnih üle ilma. Nuu' lehe' om tett niimuudu, õt latsõ' saava' sõnno ni tähti ritta panda', pilte lõpuni joonstada', mõistatada', kuis sõna om, kas võlssi või õigõhõ. Õga tähe kottalõ om tett leht, a mõnõ tähe kottalõ eski 2–3 lehte, a õks niimuudu, õt üteh tunnih paras läbi tetä'.

Päämätse tüü haŕotuisi vällämärkmisõ man tekḱ Reimanni Nele, toimõt́ Palmi Silvi. Rõõmus Jaan tekḱ kujundustüü niimuudu, õt lehe' ilosahe vällä saasi trükki' ja olõsi kotusit, kohe sõnno ni tähti säädi', lisast toolõ olõsi ruumi, ku vaia kohegi midägi sehkendä'. Jaan joonist́ eis' ka mano pilte, õt latsil põnõvap olõsi.

Siih tüülehti man võit küüssü' – mille om kasutõt q-tähte, ku tuud õgal puul kasutada-i. Q-täht om siih selle, õt aabits tetti umal aol niimuudu. A tuu q om õnnõ märk ja kas om märk ' vai hoobis kuigi tõist muudu üles märgit, tuu olõ-i nii tähtsä. Veedkese jah rassõ om harinõda', a tuu om õnnõ märk.

Tiiä-i kiäki parõbahe ku oppaja', määnest matõrjali koolih oppamisõst vaia om. Ja nii märksegi' oppaja' vällä, õt piäsi tegemä väiko eesti-seto sõnastiku, koh olõsi päämätse' sõna' seeh. Nuu' sõna' olõsi sääntse', midä õgapäävätselt kasutadas ja olõsi katõt mitmõ' teema', midä nooril võisi vaia minnä' ja sõna' olõ-i mõlõbah keeleh üttemuudu.

Umbkaudu aastak tagasi saiõgi õgast Setomaa koolist oppaja kampa kutsut ja edimäne plaan maaha peetü, koh sai paika pantu, mis teema sisse võõdõtas ja kiä midä tege. Oppajit, kiä' tüühü naksi', oll´ nelli: Hoidmetsa Ilme, Reimanni Nele, Ziugandi Piret ja Kambrimäe Evi. Õgalõ oppajalõ jäi vällä otsi' 150 sõnna.

Ku vahtsõst kokko sai, sõs sai selgest, õt sõnno tulõ veedkese rohkõpa ja lõpust jäie sõnastikku päält 700 sõna. Ku kõik oll´ kokko koŕat, läbi märgotõt, tull´ kampa Palmi Silvi, kiä mõist höste märke panda' ja näge ka sääntsit viko, midä inäp eis' mõista-i nätä'. Viimätsest inemisõst, kiä sõnastigu hindä kätte sai, oll´ Timuski Henry, kiä pidi kõik ilosast tegemä ja paika pandma nii, õt ti kõik taa kätte saasi.

Setokeeline kodolugu

Taa olõ-i viil kõik, mis mi olõ siist projektist saanu tetä'. Viil vaia ar' lõpõta' setokeeline kodolugu, tuu matõrjali käsikirä säädse kokko Jüriöö Vello. Tuu raamat tulõ nii seto- ku ka vinnekeeline. A edimält, inne ku jovva „Seto kodoluu" ar' trükki', panõ taa üles instituudi kodolehe pääle. Sõnastikust teemi viil ka säänest muudu variandi, õt õga teema kaupa saasi sõnno kätte. Tüüd taa värgiga om.

Pallõ suurõbast tüüst ja kohustusõst võtsõ Seto Instituut 2020. aastaga lõpuh hindäle seto keele strateegia vällätüütämisõ. Võit küüssü', mille säänest värki vaia om? Tuud om vaia tuu jaost, õt tiidäsi, mis matõrjal koh om olõmah, kuis opada', kiä' suitumas om nuu' inemisõ' ja asutusõ', kiä' keelega ja kuimuudu tegelese', midä ja kuimuudu olõsi viil vaia mano tetä', õt kiil alalõ jääsi ja kuis inemisõ' rohkõpa seto kiilt mõistasi kõnõlda'. Ütesõnaga, õt kiil eläsi edesi ja timmä õks kõnõldasi.

Kae' perrä!

- **„Lühkene seto keeleoppus"**
  setoinstituut.ee/download/luhikene-seto-keeleopetus/
- **Seto aabitsa tüülehe'**
  setoinstituut.ee/download/seto-aabitsa-toolehed/
- **Väiko eesti-seto sõnastik**
  setoinstituut.ee/download/seto-koolisonastik-eesti-seto/

SA Seto Instituut

M-TÄHT

1. TIIQ SÕNNO PERRÄ VÄIKOLÕ LATSÕLÕ HÄLLÜLAUL.

LAULU SÕNAQ OMMAQ SEGI:
TSIRI, TUVIKÕNÕ, TUD´OQ, KUKUQ, MAR´AKÕNÕ, TSIRGUKÕNÕ, MAKAQ, KÄOKÕNÕ

HÄLLÜLAUL:

.....
.....
.....
.....

KUISMUUDU HÄLLÜLAULUH VÄIKOT LAST KUTSUTAS?
VANA AO ÜTLEMINE: KASUQ KANGA KUDAJAST, KASUQ KAR´USÕST!
KIÄ LATSÕST SAA, KU TÄ SUURÕST KASUS?

2. MARJU SAAMI SUVÕL MÕTSAST JA AIAST. KIROTAQ ÕGA MAR´A MANO TIMÄ ÕIGÕ NIMI.

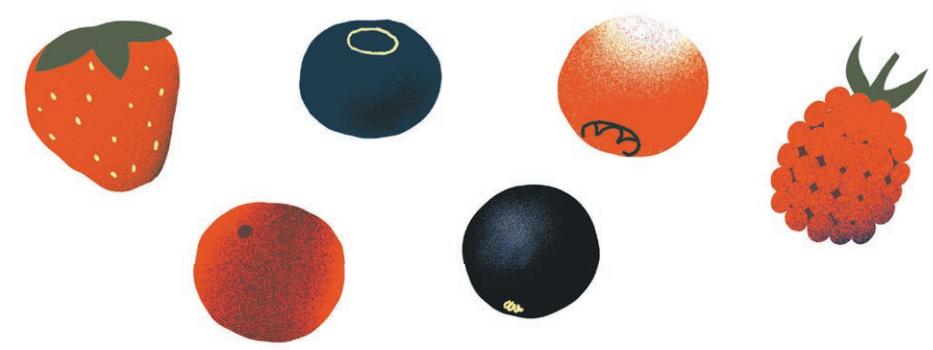

MAR´AQ OMMAQ: MAASKAS, MUSTKAS, PALOHKAS, VABARN, KURÕMARI JA SITKAMARI.

MÄÄNE MARI KASUS ÕNNÕ AIAH?

.....

MÄÄNDSEQ MAR´AQ KASUSÕQ NII MÕTSAH KU KODOAIAH?

.....

3. ÕGAL SÖÖGIL OM UMA MAIK. KIROTAQ, MÄÄNE SÜÜK VAI JUUK OM MAKÕ, SOOLANÕ VAI HAPU.

MAKÕ OM .....
SOOLANÕ OM .....
HAPU OM .....

4. KAEQ MAR´AKORVI – MÄÄNDSEQ MAR´AQ KORJAT UMMA KORVI?

Seto aabitsa tüüleht. M-täht.

Eloh om kiil sis, ku timmä kõnõldas

Tuud, õt seto kiil piägi häös, kõnõldi jo mu latsõpõlvõh. Tuust om puul saandit müüdä lännü.

TORMI PIRET

Jah, õigõ om külh, õt kododõh seto kiilt päämädse keelenä inäp kõnõlda-ai. Vai ku kohki seto keeleh kõnõldaski, sis harvakutti ja õnnõ lühkolt. Arvada' saa säändsit kodosit üte käe sõrmi pääl kokko lukõ'. Olõsi huvtav tiidä', õt kas om täämbädsel pääväl kohki viil latsi, kinkä edimädsest keelest, õgapäävädsest kododsõst keelest om seto kiil. Väega tahasi säänest last nätä' ja timä kõnõlamist kuulda'. Kõgõlõ kaemalda kiil häönü joht olõ-õi. Om väega pallõ eestiperädsebäst lännü. Sõnnu kottalõ, helü kottalõ, mõttidõ vällämärkmisõ kottalõ.

Õgal keelel omma' uma' sõna'. Täämbädsel pääväl jaetas seto kiil kolmõst – põhjaseto vai Verska ja Miktämäe kandi kiil, lõõnaseto vai Meremäe ja Luhamaa kandi kiil ja idaseto vai Petsere-tagonõ kiil. Edimädseh om kõõ inäp kuulta' mõotuisi eesti keelest, eisheränis Ida-Eestist; tõõsõh eesti ja võro keelest ja kolmandah vinne keelest.

Õt päämädselt Eesti poolõ pääle jäävä' nuu' kotussõ', kost omma' peri põhjaseto ja lõõnaseto kiil, sis saa-ai kuigi seto keele eestiperädsebäst minehki vasta. Kõõ veiďop om alalõ jäänü Petsere-tagodsõ seto keele kõnõlõjit.

Õgal keelel om uma helü. Ku ütskõik määndsest tõõsõst rahvusõst ineminõ nakas eesti keeleh kõnõlama, om kõrraga arvu saia', om tuu ineminõ õigõhe vinläne vai suumlanõ vai englanõ vai hoops setokõnõ. Olõ-õi seto keele kõnõlamisõgagi tõisildõ. Ja õkva tuu seto keele helü omgi tuu, mink perrä om kõrraga arvu saia', ku eestläse' (vai eestistünü seto') kõnõlasõ' uma eesti keele helüga seto kiilt.

Lats nakas kõnõlama tuuh keeleh, midä tä hindä ümbre kuuld. Ku imä ja esä kõnõlasõ' seto keeleh, saa-ai lats kuigi naada' kõnõlama eesti vai vinne vai ütskõik määndseh tõõsõh keeleh. Lats kuuld keele hellü ja nakas tuud kõrraga sammamuudu perrä ütlemmä. Samahtõ om koolih – lats ütles kiilt perrä säändse helüga, nigu tä kuuld oppajat ütlemäh.

Õgal küläl uma kiil

Setodõl om tuuh mõttõh höste, õt olõmah omma' uma' kirästuse', määndse' andva' vällä setokeelitsit sõnaraamatit, jutussidõ raamatit, keeleopmisõ raamatit. Tetäs kõiksagamadsi seto keele opmisõ tüüpaprit ja tüüvihkõ.

Seto keele kottalõ om illos ütleminõ – õgal küläl uma kiil, õgal talol uma' sõna'. Śoo perrä saa-ai ilmahki üldä', õt üttemuudu ütleminõ om õigõ ja tõistmuudu võlss.

Sagõhhõhõ kõnõldas seto keelest ja kiräkeelest ku katõst vastalidsõst aśast. Selle õt kiräkiil, tähendäs eesti kiil, om normeerit kiil, koh omma' kimmä' säädüse' ja saa täpsehe üldä', kuvvamuudu om õigõ ja kuvvamuudu võlss. Tuuvasta seto kiil om kõnõkiil, normiirmäldä kiil. Setokeelitsit kuulõ, koh opatas seto keeleh, olõ-õi ütelgi aol kohki olnu. A ku keeleoppusõ raamat vai niisamahtõ setokeeline raamat om vällä ant, sis tuu pand õks mõtlõmma, õt śooh raamatuh piät kiräh olõma tuu õigõ.

Pääle sõnnu omma' raamatih ka õgasagamadsõ' märgi' tähti pääl ja iih vai takah, mink perrä piäsi olõma arvu saia', kuvvamuudu tuud tähte ja kogo sõna vällä üldä'. Arvada' keeletiidläse' saava' nuist märgest ka arvu ja mõistva' naid pruuki'. Tavalidsõ inemisõ jaost olõ-õi väega vaiht, om naid ja koh na omma' vai olõ-õi sukungi. Ku ineminõ mõist seto kiilt kõnõlda', olõ-õi tälle nuid märke vaia, ja ku mõista-ai, sis nuu' märgi' ka õigõ helüga lugõmist väega avida-ai.

Seto kiil om kõnõkiil, mia saa selgest õnnõ kõnõldõh. Õgasagamadsõ' raamadu', opigu', aokirä' ja aolehe', tüülehe' ja -vihu' omma' torrõ', hüä' ja tarviligu', a seto sõnnu ütstõõsõ perrä säädmä ja seto keele helüga vällä ütlemmä nakat õnnõ kõnõldõh. Hots kõva helüga lukõh. Selle õt sis kuulõt eishinnäst – om seto kiil vai omma' seto keele sõna' eesti muudu.

Tulõ haarta' häräl sarvist

Ku kohki om kiäki ilosa vanaaolidsõ seto keele kõnõlõja, sis tulõ haarta' häräl sarvist ja kullõlda' ja kõnõlda' ja kullõlda' ja kõnõlda'.

Tahasi śoo kotussõ pääl anda' suurõ teno uma kõõ ilma kõõ parõbilõ seto keele oppajillõkeeletiidläisilõ – mu kiräoskamalda vanaimä ja kol' talvõ vinne koolih käunu vanaesä. Nä mõista-as eesti kiilt ja eiski saa-as arvu väega. Ma saa-as näidega tõisildõ, ku tull´ kõnõlda' seto keeleh. Olli tuu pääle väega rõõmolinõ sis ja viil inäp olõ täämbä.

Vanaimä kõnõl´ mullõ setokeelitsit jutussit. Kogo timä olõhk oll´ tuu jutussõ man, midä tä niiväega süämest kõnõl´. Mu jaost oll´ ullihuvtav nii timmä kaia' ku kullõlda'. Muidohki tulli' jutussõ' pääst, selle õt lukõ' tä mõista-as ja ma tiiä-äi, oll´ tuul aol säändsit setokiilsit raamatitki. Parhilla' kimmähe om. Õgasagamadsi raamatit. Suurilõ ja latsilõ. Ku niisamahtõ seto kiilt porkata' mõista-ai vai olõ-õi kinkaga, sis või haarta' määndsegi raamadu ja lukõ' tuud ette. Latsõlõ. Üläle vai naasele. Esäle vai imäle.

Õt ka poolõ saandi peräst saasi vanaimä-vanaesä, täämbädse' latsõ', kõnõlda' ummilõ latsõlatsilõ, kuis saa aastaga iist arvati seto kiilt häövät.

Õt näil olõsi tuu eissagamanõ seto vanavanõbidõ rikkus, mink pääle uhkõ olla' – mõistminõ kõnõlda' latsilatsilõ setokeelitsit jutussit. Olku' Setomaal, Talinah vai Njuu Jorgih.

Õt seto kiil saasi-i ilmahki koolnu keelest, mia om õnnõ raamatihõ raot kiil raamadukogodõ poolkadõ pääl.

Kuivatõt ubina' – kompveki iist ja liha man sõbõr

LUIGASÕ INARA

Ku no' puute läät ja laavotskit kaet, juuskva' silmä' katsipoodi lakja – kaupa om väega hulga ja üts ilosambahe paprõ sisse mähit ku tõõnõ. Om kompvekke ja piskviiti, om piirakit ja sahvtõ, kõkkõ om. Taa rikkusõ ja ilmadu hulga man piämi mõtlõma, kiä tuu joud kõkkõ tettüt ar' süvvä', ku pallõ visatas söögikraami minemä. Süä nakas halutamma, ku taa aśa pääle mõtlõ.

Seto küük om ummi plaanõ ja tegemistõga minemäh tuud tiid, õt süük, midä teeme ja sööme, piäsi olõma lihtsä ni uma kodolõ lähkoh kasvatõt kraamist. Piämi tegemä kasvatõt kraamist ruugõ nii, õt olõsi-i vaia midägi ar' visada'. Perri tohisi-i jäiä', ku sis õnnõ ründit.

Hüä om uma aiast koŕat ja talvõst kuivatõt vai muul viisil hoiulõ säet söögikraam. Piiragutegemisõ aigo haarat õks ütte vai tõist ummi laavotskidõ päält vai rõivakotist. Saat sis kätte purgiga hoiulõ pantu kurkõ, tomatit, siini vai rõivakotti käkidü kuivatõt marju, ubinit vai rabarbrit. Kõik om vajalik ja kõik om hüä. Kiä oll´ suvõl tśuut virgõmb, tuul om ka hoiuruumih rohkõmb tagavarra, kiä laisõmb oll´, tuul tulõ moodulitsõ poodikraamiga leppü'.

Mu 89-aastaganõ imä kuivať meele, latsilõ, mitokümmend killo ubinit. Õga päiv koŕas uibidõ alt pangikõsõ ubinit, mõsk´ lämmä viiga puhtas, lõiksõ ohkokõsõ' lipsokõsõ' ja pand´ lämmä lesanka pääle valgõ rõiva pääle kuioma. Oll´ täl tahtmist ja oll´ täl huult. No' jaga kõigilõ latsilõ ja latsõlatsilõ paprõkotiga ja rõivakotiga kuivatõt ubinit lakja nigu jõuluvana.

Uma kodoaia kuivatõt ubinalipsokõsõ' om vahel niisama hüä jürrä'. Istut loovkahe sängünulka raamatut lugõma ni hilläketsi muudku kannat käega näid suu mano, kooni' liud tühi.

Üts ubinauurja om ütelnü, õt üts upin pääväh hoit arsti kavvõmbah, tuuperäst õt täl om niipallõ vitamiinõ ja muid hüvvi ainit. Värskelt om upin hüä, kuivatõtult niisamaldõ. Tõõnõ om jal märknü, õt upin hoit ar' Alzheimeri haigusõ. Om, kui om, a kuionust ubinast saat tetä' mitmit hüvvi süüke. Ja mis päämine, kuionu ubinalipsokõnõ om uma, hüä ja otav.

Kuivatõt ubina juuk

Mõsõ' ruhmigutäüs kuivatõt ubinit kastrulihe ja vala' pääle paar liitrit vett. Panõ' tulõ pääle ja naka' kiitmä. Seeni', kooni' nä kiimä läävä', joudva' ubinakõsõ' ka aigupite ligonõda'. Ku sul om määnest moosivett vai maŕakompotti, võit tuud ka mano valla'. Ku tahat, võit ka kibõnakõnõ sukrut vai mõnt maigohaina mano panda'. Keedä' hillä tulõ pääl 10 minotit, nõsta' tulõ päält maaha ja putku-i inne, ku om keedüs ar' perüs külmäs jaahtunu. Kalda' sis turslaka pääle ja kurna' ubinavesi ar'. Hüä juuk om valmis.

A keedet kurnadu ubina' lasõ' läbi hakklihamassina vai muudsa kombaini. Saat pannkuukõ vai pirukakõsõ sisse hüä kraami.

Pannkuuk koh seeh kuivatõt ubina'

hapupiimä vai keefirit – 2 klaasi
munnõ – 2 tk
jauhha – 400 g
läbi massina aet ubinapurru – 1 klaas
soodat – 1 tl
sukrut – 2 spl
kibõnakõnõ suula

Sekä' hapupiim, muna, sooda, sukru, suul ja ubinapuru kausih kokko ja naka' sis hillä jauhha mano pandma. Kae', õt saasi pakso hapukoorõ taolinõ tainas. Ku vaia, panõ' jauhha mano, ku vaia, panõ' tśuut hapupiimä sekkä. Aja' sis pann kuumast, kalda' poslamaslat pääle ja küdsä' kullatsõ' pannkoogi'.

Kuivatõt ubinit saat viil höste meele järgi säädi':

- Ku nakat hapukapstit kiitmä, panõ' paar peotäüt kuivatõt ubinit ka sisse, saa sääne rõõmsa hapukapsa-ubina süük.
- Ku sul olõ-i krõngli tegemisõ aigu rosinit, sis lõika' kuivatõt ubina' tillõkõistõst tükkest ja panõ' krõngli sisse, saa jal hüä.
- Ku panõt ahopotiga lihha ahju, sis panõ' muu kraami – nigu põrgnas, kartohk, sipul – kõrvalõ ka kuivatõt ubinit. And ilosa ja meelelitse maigo.
- Ku tiit rulaati, panõ' sisse kuivatõt ubinit.
- Ku tiit leibä, saia, karaskit – panõ' kuivatõt ubinapalakõisi sisse.

I-TÄHT

1. KAEQ TAAD AABIDSAPILTI. MIDÄ KIÄKI TEGE?

IMÄ .....
VANAESÄ .....
POISKÕNÕ .....
TÜTRIKUQ .....

MÄÄNDSIT VANNO SETO ASJU PILDI PÄÄL OM NÄTÄQ?

.....

KIÄ LÖÜD ROHKÕMB SÕNNO?

2. LÖVVÄQ HAR´OTUSÕ ALT VASTAPIDINE SÕNA. KIROTAQ TUU EDIMÄDSELE SÕNALÕ PERRÄ. MÄÄNE SÕNA JÄI ÜLE?

HÜÄ .....
JÄMME .....
LÜHKENE .....
KUUM .....
SUUR .....
ILLOS .....
MUST .....

KIPÕ, NÕRK, PIKK, VÄIKO, VALGÕ, HALV, JÄLLE, KÜLM, VANA, ULL´, PEEN´OKÕNÕ

3. VIIQ SÕNAQ JOONÕGA UMAVAIHÕL KOKKO.

NÕGÕL	KUDAMINÕ
SUKAVARDAQ	UMBLÕMINÕ
HEEGELNÕGÕL	MUSTRI JOONISTAMINÕ
PLIIÄTS	HEEGELDÄMINE

4. KIROTAQ, KAS TI PERREH MÕISTÕTAS SÄÄNDSIT TÖID JA KIÄ MÕIST.

VANA AO TÜÜ:	*JAH*	*EI*	*KIÄ MÕIST?*
KINDA KUDAMINÕ			
SÕIRA TEGEMINE			
LEHMÄ NÜSMINE			
PITSI HEEGELDÄMINE			
VIHA TEGEMINE			
VAHTSÕ AO TÜÜ:			
ARVUTIGA TÜÜTÄMINE			
AUTO JUHTMINÕ			
MÕSUMASSINAGA MÕSKMINÕ			
LIHA GRILMINE			
TRIMMERIGA NIITMINE			

Seto aabitsa tüüleht. I-täht.

In memoriam

IGOR TÕNURIST

11.02.1947 – 09.01.2021

Talvinõ krõpõkülm jouluaig valgõ-halas-sintse-verevidõ tuunõga'. Ilmailo ja rahulitsõ mõttõelo sisse tulõ kaḱos ka' halõhit tiidäandmisi. Ütsädäl kuupäävä kuuli Igor. Tä jovva-as inäp vasta pitä', timä aig siih sai läbi.

Igor oll folklorist, etnograaf, rahvamuusiga- ja rahvarõividõ uurja, timä süämeaśast oll tutvusta', opada' innidse ao elämisõ kultuuri. Tä tegele-es õnnõ eesti rahvakultuuriga', a avit ja juhend tõisi rahvit, kiä' Eestih eläse', ja tiidse höste läti ni leedu rahvamuusikat. Igoril oll hulga sõpru õgal puul. Tä oll loohka jutuga', mõistsõ kõnõlda' ja tiidse kõgõst midägi'. Võit eiski' üldä', õt täl olli' entsüklopeedilitsõ' tiidmisõ', tuuperäst sait timmä kõõ usalda'.

Igori kotoh kõnõldi vinne ja eesti keeleh, tä oppõ Moskva ülikoolih ja sai säält aoluulasõ, etnograafi tunstusõ. Teno väiga' hüäle katõ keele mõistmisõlõ ja keeletunnõtusõlõ oll tä kõigi tegemisi kõrval hinnat vinne keele tõlk.

Etnomusikoloogina olli' tälle süämeperi rahvapilli', tä uursõ, mäntsit pille külämehe' mänge', kuvvamuudu, koh ja midä nä mänge'. Täl om tuust kirotõt hulga pikebit ja lühebit artiklit, üts näist om 1996. aastagal kirotõt raamat „Pillid ja pillimäng Eesti külaelus", minkõ päält tä kaits magistritüü 2001. aastagal. Tä oll tüüh Aoluu Instituudih, pidi etnograafialoengit Talina Pedagoogilitsõh Instituudih, Talina 32. Keskkoolih, Talina Ülikoolih ja juhend TÜ Viländi Kultuuriakadeemia üliopilaisi töid.

Igor ku rahvarõividõ uurja ja tutvustaja oll hinnat tiidjä, kiä' kirot rahvidõ rõivist ja opas, kuis ja kuvvamuudu rõivih ḱavvu', midä tähele panda'. Nuist aśost pidi loengit, oll rahvakultuuri konsultant Eesti Rahvakultuuri Arendus- ja Kooltuskeskusõh, Eesti Rahvakunsti ja Käsitüü Liiduh.

Tä and mitmõlõ põlvkonnalõ kultuuriinemisilõ arvusaamisõ, õt rahvarõivit tulõ kaia' ja kanda' ku terveht komplekti, mia piat säläh olõma kõrdapiteh ja õigõhe.

Igor ku rahvamuusik alost ja vidi iist aastagast 1971 rahvamuusigaansamblit Leegajus. Leegajus oll rahvamuusiga tutvustaja, tiinäütäjä, oppaja, julgustaja – tähtsä oll, kuis laulta', tandsi', mängi' vannu küläpille. Tuuh aśah tetti ar' nii suur tüü, õt säält kasunu tiidmisõ' omma' śooni aoni mi ümbre nätä'. Tä oll ka' rahvamuusigafestivalõ alostaja ja iistvidäjä – 1986. aastagal kõrraldõdi edimäne Viru Säru. Säält edesi võidsõ' minnä' tõõsõ', selle õt sis olti jo nättü', kuis tuu kõik ḱau, ku kõrraga' om väiga' hulga inõmisi, kiä' omma' huvitõt umast innidsest vanavanõbidõ muusikast.

Setodõgi' jaos om Igor olnu' tähtsä inõminõ. Tä om aastidõga' tennü' ar' suurõ tüü seto rahvalaulu, -muusiga ja kultuuri uurja ja tutvustajana. Tä om ḱaunu' mitmõl kõrral Setomaal nii uurja ku esinejänä, kogonu' seto laula ja pillimänga ja olnu' Talina liina edimätse seto laulupargi Sõsarõ iistvidäjä. Igor om ḱaunu' katõl kõrral Krasnojarski kraih Siberä setokõisi küllih kogomah laula ja jutta. Tä oll tõõmõli hüä tunnõtusõga', sai arvu, mia om mia, ja näkk kultuuri seeh inõmist – timä jaos oll tähtsä puhas kultuur ja kultuurikandja' ku elo hoitja'.

Igorist om hulga, midä mälehtä', ja õnnõst ka', midä lukõ' ja raadiost kullõlda'. Tä om mitmit raadio ja televiisori saatit tennü' nii ütsindä ku Leegajusõ ja Sõsarõ ansambliga'. Timä tiidmisõ' jääse' meele, nuu' avitasõ' meid kõiki. Om väiga', väiga' hallõ, õt üts süämega' vana kultuuri avvustav tark inõminõ om lännü'. Inäp saa-ai minnä' timä mano küüsümä, midägi' arotamma, plaanõ pidämä.

Aiťumma, õt sai sukka' olla' hulga päivi ja aastakki su mõttidõ, teie, olõkidõ man ja kõrval. Ma olli üts su opilanõ, ollit mu üts kõgõ tähtsäbist rahvakultuuri tii pääle juhatajist ja sääl hoitjist.

Hing ikk, süä lahkõs, miil mälehtäs.

Kumarus suurõ oppaja iih.

Igäväne mälehüs.

SARVÕ ÕIÕ

Leegajusõ seto', hüvväkätt Igor Tõnurist. *Eräkogo pilt*

Helbi leelokoori laulunaasekõsõ', ilosõnnu hoitja' imekese'

SARVÕ ÕIÕ
Seto Leelotarko Kogo

Obinitsa külä lähkoh elli' kol' laulusõbrakõist: Kala Manni, Kukka Manni ja Kuḱa Anne, kiä' olli' pia üteiälitsõ' (snd 1924, 1929, 1932), kiä' käve' tõisiga' üttekokko laulma ja ilotamma. Nimä' kolmõgese olli' perätse' innidse suurõ Helbi leelokoori (1983) laulunaase', kiä' olli' sündünü' jaanuarikuuh, ja täks nä tahtsõ' väiga' edesi kuuh olla', õt kooluaastagagi' võti' üte – 2011.

No' omma' nä taivastõ takah ja mii' arvatõh nä saava' edesigi' sääl kohki' kuuh laulta'. Säänestmuudu om parep mõtõlda', sis tulõ-õi niiväiga' halõhus pääle. Ku nimä' kolmõgese olli' olõmah, sis võidsõ julgõhe laulma naada' ja illo iski'. Kala Mari oll kindla killõkõnõ ja sõnolinõ, Kukka Mari tiidse vannu saajalaula ja tsäpend eis' hindäle uma' ilo', Kuḱa Anne oll hüä helüga', mõistsõ kõrdapiteh iist üldä' ja tälle oll kerge perrä laulta'.

Aiťumma śoolõ ilmalõ, õt elo vei meid kokko ja ma sai tiika' üteh ilotõlla' ja laulupargih leelotõlla'. Teist om jäänü' mitmõ' laulu' lindipääle ja ilosõna' tsõõripääle.

Jumalaperi hingekese'.

MARIA KUKKA (Kaasik)
01.01.1929 – 26.03.2011
Kiiova k, Meremäe v

MARIA KALA (Vahtraorg)
25.01.1924 – 01.06.2011
Kolossova k, Saatse v

ANNA KUHI (Luik)
02.01.1932 – 05.01.2011
Ermakova k, Meremäe v

Helbi leelokuur kuuh Tääglüvä naisi ja Hõrna Riekaga 2008. aastal Obinitsah. *Riitsaarõ Evari pilt*

VEERA KRÜÜTS – 93
Kallist sõsard õnnitlõsõ' Alḱa ja Linda perridõga.

Õnnitlõmi tilḱokõisi vallakodanikkõ!

ADEELE DELISSA VALLI
ARABELLA SELG
OSKAR KONS

Leinämi

† **Nikolai Raalik**
† **Evgenia Kvasova**

Sündmüisi veebruarih

- **30. jaanuaril** kell 15 akvarellitüütarõ Obinitsa muusiumih.
- **3. veebruaril** kell 18 kinoõdak „Hommik Õrsava järvel" (2020) kindral Reegi majah.
- **24. veebruaril** kell 10 Eesti Vabariigile pühendet aktus Petserimaa Vabadussamba platsil Verskah.
- **25. veebruaril** kell 10 koolivaheaopäiv Verska talomuusiumih.
- **27. veebruaril** kell 12 kalligraafia tüütarõ Obinitsa muusiumih.

SÜNNÜPÄÄVÄ' VEEBRUARIH

Tormi Valli – 67
1. veebruar
Kosśolka koori leelonaane

Karro Silvia – 70
2. veebruar
aokiränik, Sorrõseto leelonaane

Jürise Erki – 45
2. veebruar
kunstnik

Višnevi Miralda – 85
5. veebruar
Sorrõseto leelonaane, rätsepmeistri

Püve Salme – 83
7. veebruar
Helmise leelonaane

Kitškina Jelena – 53
9. veebruar
Petsere kultuuritüütäjä

Roosimäe Helene – 71
12. veebruar
Sõsarõ koori innine leelo- ja pillinaane

Kase Piret – 49
12. veebruar
Helmise leelonaane

Pai Laine – 83
14. veebruar
Helmise koori innine leelonaane

Toomesaare Aino – 61
14. veebruar
Siidisõsarõ leelonaane

Merik Ivask juunior – 43
14. veebruar
Seto Miihi Summa laulumiis

Palmi Evgeni – 68
15. veebruar
Veḷ'o' laulumiis

Lukka-Jegikjani Ene – 67
15. veebruar
Sõsarõ leelonaane

Piksöödi Ülle – 60
16. veebruar
Ilolisõ leelonaane

Varese Vaike – 56
16. veebruar
Meremäe-Obinitsa naiskoori laulja

Batalinovski Viktor – 51
16. veebruar
Petsere 2. Keskkooli innine oppaja

Itse Urmet – 45
17. veebruar
ettevõtja

Baranova Larissa – 56
21. veebruar
Petsere Lingvistilidsõ Gümnaasiumi direktor

Prangeli Anne – 52
22. veebruar
Madara' leelonaane

Raidla Kaido – 58
23. veebruar
Ilolanga laulumiis

Kaldmaa Ivika – 47
23. veebruar
Helmekaala' leelonaane

Otsa Andres – 65
24. veebruar
puutüü-, foto- ja kalamiis

Kutsar-Rusi Ülle – 54
24. veebruar
Kullakõsõ leelonaane

Mäeväli Sulev – 85
28. veebruar
Sõsarõ koori innine iistvidäjä

Lillmaa Terje – 51
28. veebruar
käsitüümeistri

Tamme Vally – 73
29. veebruar
Petsere 2. Keskkooli innine oppaja

Setomaa Vallavalitsus suuv õnnõ:

Maria Ilves	98
Maria Tanila	95
Veera Kalamees	94
Matrena Vihtla	93
Aleksandra Rimm	93
Hermine Voogla	92
Nikolai Kahu	91
Jevdokia Vislapuu	89
Niina Noormets	89
Milvi Naudi	87
Paul Männik	86
Jevgeni Simagin	85
Kaljo Poolak	85
Valentina Luigelaht	85
Selgur Reha	85
Salme Püve	83
Laine Pai	83
Helga Kübe	81
Mati Kütt	80
Kalju Vahtramäe	79
Maria Kudrjajev	79
Johannes Aul	79
Õie Valli	79
Leo Ago	79
Helju Tirp	79
Madis Jõgela	78
Enn Laanemäe	78
Rein Raudsepp	78
Viktor Kostõgov	78
Maria Mägiste	77
Anna Protsak	77
Helgi Aadusaar	77
Harri Sass	76
Nikolai Soolind	75
Maria Aul	75
Helve Semjonova	75
Zinaida Dogadova	75
Valter Pedjak	75
Viljar Jõe	75
Harry Sulaoja	74
Toomas Lauk	74
Paul Orgu	73
Mihail Ossipov	73
Anatoly Osipov	73
Aino Lõiv	73
Leo Kuldmäe	72
Vello Kilusk	72
Heino Siilik	72
Vello Lepa	72
Leida Kõrgemäe	72
Aavo Semm	71
Hillar Astla	71
Antonina Timonina	71
Aino Toomiste	70
Roza Ahun	70
Ilmar Rammulüüs	70
Aita Palolill	70